

Varför räntefri ekonomi?

En fallstudie om JAK Medlemsbank

Författare:
Ziad Kassem
Ammar Zyoud

Handledare:
Roger Johansson

Sammanfattning

Motstånd mot ränta har funnits sedan lång tid tillbaka i den ekonomiska historien och finns där ännu i dag. Man har förespråkat ett räntefritt system av flera olika anledningar, med religiösa, etiska och ibland ekonomiska förklaringar. Men den gemensamma faktorn bakom strävan att avskaffa ränteekonomin är ur en rättvis och etisk aspekt. Därtill kommer många ekonomer som på ett övergripande, omfattande och analytiskt sätt visat på de negativa ränteeffekterna. Deras strävan att avskaffa räntan presenteras parallellt med en analys om varför de är emot ränteekonomi, och samtidigt vill de påvisa en lösning av problemet med ränteekonomin eller en ersättning till räntesystemet. Kennedy är den mest kända räntekritikern och hon har påverkats mycket av Gesells idé. JAK Medlemsbanks synsätt stämmer till stor del med Kennedys sätt att se på räntan och dess effekt på samhällsekonomin och människors ekonomiska villkor.

Stämpelpengar, utjämningskassor och sparlånesystem är ytterligare några av de föreslagna ersättningarna till ränta som cirkulationsgaranti. Islamiska banker använder sig av andra finansiella tekniker för att slippa handla med ränta, som Musharaka (Deposition), Murabaha (Transaktion), Ijara (Leasing) etc. Vårt syfte är att undersöka räntefri ekonomi och beskriva de faktorer som ligger bakom förespråkandet av den. Slutsatsen av vår undersökning är att rättvisa och etik är det största och gemensamma motivet till detta. Dessutom spelar de negativa ränteeffekterna som räntekritikerna har presenterat in, t.ex. hög skuldsättning, orättvist fördelningssystem, arbetslöshet, inflation, växande ekonomiska klyftor, ekonomiska kriser, ohållbar ekonomi och miljöförstöring. Vi har kommit fram till att de praktiska tillämpningarna av räntefri ekonomi som gjorts är ett bra första steg, men man måste utveckla fler avancerade finansiella tekniker och tjänster så att de tillgodoser olika människors behov.

Nyckelord: räntefri ekonomi, räntekritiker, JAK Medlemsbank och islamiska banker

Vi vill varmt tacka vår handledare Roger Johansson, Ann-Marie Svensson (Medlemschef i JAK), opponenter, Intervjupersoner, och Carina Danling som granskat språkligt vår uppsats.

UPPSALA den 3 juni 2008

Ziad Kassem

Ammar Zyoud

Innehållsförteckning

1	INLEDNING	5
1.1	Bakgrund	5
1.2	Problemformulering	6
1.3	Frågeställningar	7
1.4	Syfte	7
1.5	Avgränsning	7
1.6	Disposition	7
2	TEORI	9
2.1	Överblick av den räntefria ekonomins historia	9
2.1.1	Robert Owen	10
2.1.2	Pierre Joseph Proudhon	11
2.1.3	Henry George	11
2.1.4	Silvio Gesell	12
2.1.5	Dieter Suhr	13
2.1.6	Margrit Kennedy	14
2.2	Sammanfattning av teorier om räntefri ekonomi	19
2.3	Modell	19
2.4	Begreppsapparat	20
3	METOD	22
3.1	Val av undersökning	22
3.2	Datainsamlingsmetoder	22
3.2.1	Intervjuer	23
3.2.2	Litteraturstudier	23
3.2.3	Internet	24
3.2.4	Observationer	24

4	PRAKTISKA TILLÄMPNINGAR	25
4.1	Pengar med värdeminskning (stämpelpengar)	25
4.2	Utjämningskassor	26
4.3	Sparlånesystem och JAK Medlemsbank	27
4.3.1	JAK:s historia	27
4.3.2	JAK:s ideologi	28
4.3.3	JAK:s grundprinciper	29
4.3.4	Jämförelse mellan JAK Medlemsbank och traditionella banker	30
4.3.5	Fallstudie	32
4.3.6	Intervjupersonerna och deras perspektiv på räntefri ekonomi	35
5	AVSLUTANDE ANALYS	37
6	SLUTSATS	39
7	KÄLLFÖRTECKNING	40
8	BILAGOR	42
8.1	Bilaga 1	42
8.2	Bilaga 2	43

1 Inledning

Vi har vuxit upp i ett samhälle som tror att ränta är absolut tabu (haram) p.g.a. religiösa och moraliska orsaker. Vi har funderat mycket över de verkliga och ekonomiska anledningarna bakom förbudet mot ränta.

I vårt samhälle finns två banksystem; traditionella och islamiska. I de islamiska systemen är man skyldiga att följa islams regler. Den gemensamma synen på riba (ränta) för de islamiska ekonomerna är att det är omoraliskt att utnyttja en annan människas underläge och att tillförsäkra sig vinst utan att löpa egen risk. Muslimska lag är emot transaktioner som syftar till vinst på bekostnad av andra människors egendom dvs. genom exploatering av andra. De islamiska bankerna har upprättats på basis av tolkningen av riba som ett generellt förbud mot ränta. En islamisk bank är en av de kända organisationerna som förespråkar räntefri ekonomi. De förbjuder all handel med ränta i sin verksamhet och därför tillämpar de finansiella tekniker som stämmer med islams lagar, se bilaga 2.

När vi kom till Sverige blev vi förvånade när vi fick höra att det finns en bank som JAK Medlemsbank samt några andra organisationer i Sverige som tillämpar och erbjuder sina kunder räntefrihet.

Detta var för oss en stor anledning till att undersöka ekonomiska och verkliga orsaker till förespråkandet av räntefri ekonomi och för att belysa frågan och få en överblick av hur ekonomer närmat sig frågan. Dessutom, i dagens läge är det många faror som hotar miljön och flera organisationer inser vikten av att ta hand om miljön genom att uppmuntra folk att handla ekologiska produkter. Är inte de ekonomiska kriser som slår mot lokal och internationell ekonomi ett miljöhot som påverkar alla människor på jorden? Är det inte dags att undersöka verkliga orsaker bakom de ekonomiska kriser som förstör mänsklighetens tillgångar och medel?

Trots att det är vedertaget att handla med ränta i de flesta länder, betyder inte det att det är det rätta systemet. Därför anser vi att det är viktigt att undersöka verklig räntefri verksamhet. För att belysa den här frågan kommer vi att ge en övergripande bild av JAK Medlemsbank och kända räntekritiker.

1.1 Bakgrund

Sedan länge är det de traditionella bankerna som dominerar både lokala och internationella penningssystem. Genom sin policy och sitt verktyg "ränta, ränta på ränta, spekulation... etc.", har nutida penningssystem med tiden åstadkommit många ekonomiska kollapsar och kriser. Dagens läge med hög skuldsättning, orättvist

fördelningssystem, arbetslöshet, inflation, växande ekonomiska klyftor, ekonomiska kriser, ohållbar ekonomi och miljöförstöring är några av de negativa aspekterna.

Detta har många ekonomer framhåvt, t.ex. Kennedy, som i boken *Ekonomi utan ränta och inflation* påstår:

”Tredje världens stora skuldbörda, arbetslösheten, miljöförstörelsen, den militära upprustningen liksom satsningen på kärnkraft har alla ett samband med den mekanism som håller pengar i omlopp: räntan och ränta-på-ränta-systemet. Detta är ”den osynliga förstörelse-mekanismen” i alla s.k. fria marknadsekonomier, enligt John L King.”¹

Johan Renström hävdar också att de ekonomiska kriser som slår på internationell ekonomi har ställt oss inför ett avgörande val.

”Den ekonomiska krisen har ställt oss inför ett avgörande val. Valet står mellan att handla efter teori härledd ur verkligheten eller efter en verklighet härledd ur teorin. Våra politiska partier har valt det senare och konsekvensen har blivit att det politiska etablissemanget inte längre förstår den verklighet som människor upplever. Klyftan är djup och den vidgas. Den bristande verklighetsförankringen har lett till att marknaden tagit över kontrollen. Det politikerna inte längre klarar får marknaden sköta, är tanken. I den teoretiska modellen är marknaden summan av människors fria val. I dagens läge dominerar den av mäktiga intressen.”²

Detta är en del av dagens situation som från oss kräver några allvarliga studier för att belysa dessa problem och föreslå några lösningar som leder till en hög produktionseffektivitet, bra ekonomiska bruk och en social rättvisa.

1.2 Problemformulering

Enligt Erikson & Wiedersheim-Paul: ”ett problem är skillnaden mellan hur man önskar att något skulle vara och hur man upplever att det är just nu.” För länge sedan kritiserades räntan av några ekonomer och forskare och de motiverade detta genom att visa på räntans negativa effekter på människor och samhälle. Därför förespråkade de ett alternativ med räntefritt system. De senaste åren har många organisationer tillämpat räntefri ekonomi. Man hittar också olika organisationer som erbjuder räntefri ekonomi. Det vill säga att handla eller att låna ut pengar utan ränta. Vi har verkligen funderat mycket över den här frågan, vilka anledningar och faktorer som ligger bakom att några organisationer och banker förespråkar och tillämpar räntefri ekonomi i Sverige. Därför tänkte vi belysa företeelsen ”räntefri ekonomi” med några frågor enligt följande frågeställningar.

¹ Margrit Kennedy. *Ekonomi utan ränta och inflation*, sid. 9

² Johan Renström. *En räntefri, inflationsfri och ekologisk anpassad ekonomi*, sid. 1

1.3 Frågeställningar

Föregående inledning leder oss således in på vår specifika problemformulering.

- Vilka är de forskare som på ett utförligt sätt angriper räntan och/eller teoretiserar kring räntelös ekonomisk verksamhet?
- Vilka faktorer ligger bakom att man förespråkar räntefri ekonomi?
- Vilka viktiga exempel på räntefri ekonomisk verksamhet går att finna från modern tid?

1.4 Syfte

Vår avsikt är att beskriva hur räntefri ekonomi har utvecklats samt att ge en historisk överblick av den här företeelsen och sedan belysa praktiska tillämpningar, med fokus på JAK Medlemsbank och dess system. Detta syftar till att svara på huvudfrågan – Varför räntefri ekonomi?

1.5 Avgränsning

Vi ska kortfattat beskriva de alternativa penningformer som ekonomer föreslagit som alternativ till ränteekonomi. Vi ska inte ta upp den religiösa bakgrunden, trots att den är mycket relevant för de nutida islamiska bankerna och den moderna ekonomiska forskning som finns kring dem. Vi ska bara presentera den livaktiga JAK Medlemsbank som en av de banker som har valt räntefri ekonomi i sin ideologi. Vi kommer inte att redovisa hur räntefri ekonomi kommer att finansieras, och vilka effekter på skatte-, intern- och externredovisning den kan ge.

1.6 Disposition

Efter inledningen kommer vi att beskriva vilka grunder som uppsatsen har. Sedan kommer uppsatsens avhandling, som utgörs av en teoretisk presentation av räntefri ekonomi och en historisk beskrivning av räntekritiker, med en kort beskrivning av en modell som ger en överblick av de viktigaste faktorerna som ligger bakom företeelsen räntefri ekonomi, enligt räntekritiker och räntefria verksamheters grundare. Efter det kommer vi att ge en förklaring till de begrepp som förekommer i uppsatsen, med syftet att ge läsaren en bra grund för att förstå det kommande bättre. I kapitel tre kommer vi att redogöra för de metoder som vi ska använda i undersökningen. Därefter går vi igenom de praktiska tillämpningarna med avsikten att visa på de olika föreslagna systemen för att avskaffa låneräntan. För att ge en bättre förståelse av de skillnader respektive likheter som finns hos traditionella banker och JAK Medlemsbank, kommer vi att göra en jämförelse mellan dem. Sedan analyserar vi en

fallstudie av en jämförelse mellan JAK:s lån och en traditionell banks lån. Syftet med analysen är att kunna förstå verkligheten på ett bättre sätt. Därefter kommer vi att ge en kortfattad presentation av islamiska bankväsendet som en av de viktiga och stora tillämpningarna av räntefria verksamheter. Vi har också valt att redogöra för de finansiella tekniker som används inom islamiska banksystem. Avslutningsvis knyter vi samman allt i en sammanfattande diskussion. Uppsatsen slutförs med en avslutande analys och slutsatser.

2 Teori

I enlighet med Pålsson Syll är det ekonomers föreställningar om världen, såsom de utformas i deras teorier, som står i fokus och som är viktiga att studera eftersom de – och inte bara verkligheten själv – i många och viktiga sammanhang bestämmer vilka val vi gör och hur vi handlar. Det är därför det är så viktigt att studera de bilder av verkligheten som ekonomer gör sig. Dessa bilder är med och påverkar hur vi planerar våra liv och bygger våra samhällen.³

För att förstå tankarna om räntefri ekonomi och visa på den ekonomiska kritiken mot ränta, har vi valt att ge en historisk och teoretisk överblick av företeelsen. Då kan vi nå en större kunskap och förståelse av både den räntekritiska synen och alternativ till räntefri ekonomi. Röntetagande har ofta fördömts av forntida samhällen. Många ekonomiska tänkare funderar över hur metall och andra pengar kan föröka sig. Vissa ekonomiska skriftställare har diskuterat förklaringsansatser till själva existensen av ränta, trots att räntan genomgående är en hörnsten i modern mikro- och markoekonomisk teori. Dessutom finns det moderna exempel på räntefri spar- och låneverksamhet, särskilt i den islamiska världen, men även en del försök med hela lokala ekonomier utan ränta. Detta gör det möjligt att även ägna räntefenomenet ett praktiskt intresse.⁴

Eftersom vetenskapens frågeställningar och sanningar är färgade av sin tids samhälle och värderingar,⁵ ska vi försöka, så långt det är möjligt, att ge en rättvisande och objektiv bild av de teorier och tankar som presenterar räntefri ekonomi. Med det syftet kommer vi att ge en överblick av den räntefria ekonomins historia med koncentring på moderna räntekritiker.

2.1 Överblick av den räntefria ekonomins historia

Kritiken mot ränta har lett till att olika räntefria verksamheter uppkommit. För att förstå tankarna som ligger bakom räntefri ekonomi har vi valt att redogöra för räntekritikens historia och några moderna räntekritikers teorier.

Motståndet mot ränta har funnits ända sedan forntidens och antikens samhällen, (Pålsson Syll & Lingärde 2000:1). I det tidiga Babylonien fanns ett ränteförbud redan i Hammurabis lagbok (1700-talet f Kr):

³ Pålsson Syll, Lars. De ekonomiska teoriernas historia, sid. 26

⁴ Pålsson Syll, Lars & Lingärde, Svante. Räntefri ekonomi, sid. 35

⁵ Pålsson Syll, Lars. De ekonomiska teoriernas historia, sid. 11

“Den som lånade ut silver efter lätt vikt och vete efter litet mått och tog tillbaka silvret efter tung vikt och vetet efter stort mått, han skall förlora allt vad han äger”⁶

Platon (427-347 f Kr), en grekisk filosof, såg inte marknaden som en självreglerande mekanism. Vinst och ränta uppfattades som hot mot den rådande ordningen och accepterades mest som ett nödvändigt ont. Så han och hans elev, Aristoteles, var emot ränta och de menade att det var onaturligt att vinsten kom från själva pengarna och inte från varorna som producerades.⁷

Aristoteles (384-322 f Kr), Platons lärjunge, såg att våra behov är begränsade men att våra önskemål är obegränsade. Att tillfredsställa det förra är rätt och naturligt och det byte som äger rum för detta ändamål kan betecknas som *naturligt byte*. Att tillfredsställa det senare leder däremot till *onaturligt byte*. Han fördömer också företeelsen att försöka öka en förmögenhet i det oändliga. Aristoteles var emot penningackumulation som självändamål, och såg detta med att låna ut pengar mot ränta som onaturligt. Aristoteles fördömer verksamheter där pengar blir till mål i stället för medel.⁸

I det ekonomiska tänkandet från antiken och de tidiga räntekritikerna, finns mer om moral och rättvisa än om ekonomiska orsakssamband.⁹

2.1.1 **Robert Owen**

Britten Robert Owen (1771-1858) hävdade att ett av ekonomins största problem var att guld och silver var artificiella värdemått. Vinsten var för Owen grunden till den sociala orättvisan. Eftersom vinsten är knuten till pengar måste pengar avskaffas och ersättas med arbetssedlar. Med detta ändamål grundade han 1832 den kortlivade arbetsbytesbörsen. Enligt honom skulle fattigdom och okunnighet försvinna genom att göra de fattiga mer produktiva.¹⁰

”De skulle därför bilda ett slags kooperativa byalag i ett slags trädgårdsstad med industri, jordbruk och trädgårdar och med kollektivboende i hus grupperade i form av parallelogrammer”¹¹

Den kooperativa idén blev inte så framgångsrik som Owen hade räknat med. Dock fungerade de kooperativa företagen bra.

⁶ Regel nr 96, citerad ur JAK:s tidning Räntefri ekonomi, dec 1987, sid. 17

⁷ Pålsson Syll, Lars & Lingärde, Svante. Ekonomi utan ränta, sid. 7

⁸ Ibid. sid. 8

⁹ Sandelin, Trautwein & Wundrak. Det ekonomiska tänkandets historia, sid. 18

¹⁰ Pålsson Syll, Lars & Svante Lingärde. Ekonomi utan ränta, sid. 12

¹¹ Pålsson syll, Lars. De ekonomiska teoriernas historia, sid. 161

2.1.2 Pierre Joseph Proudhon

Fransmannen Pierre Joseph Proudhon (1809-1865) hade ränta och penningssystemet som sitt intresseområde. Han kritiserade arbetsfria inkomster - "ränta". Proudhon åtskiljer innehav och egendom, och var på det klara med att "egendom är stöld".

"arbete utgör grunden för rikedom och dess utförande berättigar producenten till innehav av dessa produkter. Men det berättigar inte någon att äga produktionsmedel eller tillägna sig andras produkter."

Han menade att i det rättvisa samhället bör varorna bytas till priser som är proportionella mot arbetsutlägggen. I detta alternativa samhälle byter små oberoende producenter likvärdigt sina varor på en marknad. På det sättet likställs socialism med avskaffande av monopol och införande av fri handel.

Proudhon hävdade att knapphet på pengar är räntans upphov och därför skulle man förstatliga bankväsendet och reducera räntan till att täcka administrationskostnader. Genom detta skulle preferensen för pengar elimineras, arbetslösheten förhindras och den effektiva efterfrågan hållas uppe. I likhet med Owen förespråkade Proudhon inrättandet av bytesbanker för arbete som ersättning för pengar. Owen och Proudhon påstod att genom deras system skulle spekulatören ta slut och räntan så småningom sänkas mot noll, därför att pengar inte skulle ha någon speciell likviditetspremie i detta inrättande.

Enligt Proudhon är räntan ett slags premie som man betalar till kapitalisten för att han ska överlåta sina pengar. De räntor som företagaren betalar för det lånade kapitalet bromsar den ekonomiska utvecklingen. Om man kunde sänka räntan skulle ackumuleringen öka mycket snabbare.¹²

2.1.3 Henry George

Amerikanen Henry George (1839-1897) är antagligen den mest kände kritikern av jordränta, trots att han inte var en av kapitalräntas kritiker utan tvärtom ger den en positiv bild. Enligt honom är kapitalräntan en legitim ersättning för det tidigare nedlagda arbetet, som finns lagrat i kapitalet. George hade likställt arbete och kapital, vilket gör att han likställt lön och ränta.

"George härleder således låneräntan ur kapitalränta och menar att den som lånar ut pengar måste ha rätt till samma avkastning som om han själv använt pengarna för reproduktiva ändamål."

¹² Pålsson Syll, Lars & Lingärde, Svante. Ekonomi utan ränta, sid. 13-15

Däremot såg George jordränta som en arbetsfri monopolinkomst som staten borde få in genom att beskatta själva jordinnehavet. Befolkningsökning, tekniska möjligheter och jordspekulation gör att jordräntan stiger ständigt. Denna ökning orsakar motsvarande ökning på jordvärde, "för att jord är en strategisk och knapp resurs" som kommer att leda till att löner och kapitalränta sjunker, vilket i sin tur leder till att produktionen minskar, och som följd av det uppstår ekonomiska kriser och arbetslöshet. Lösningen på den här orättvisa inkomstfördelningen, enligt George, är att alla människor får samma rätt till jorden, genom att jordränta till hundra procent ska tas i skatt av staten, eftersom en sådan skatt inte ger någon dödviktsförlust i produktionen. Denna reform leder till att staten avlägsnar monopol i ekonomin.¹³

2.1.4 *Silvio Gesell*

Silvio Gesell (1862-1930), föddes i Tyskland men verkade en period i Argentina. Till följd av den svåra ekonomiska krisen i Argentina i slutet av 1880-talet, kom han att intressera sig för monetära frågor. Enligt honom orsakades den ekonomiska krisen av de höga räntorna som lockade fram ett högt sparande och minskade efterfrågan och ledde till en sjunkande prisnivå. Lösningen för att man i framtiden skulle kunna undvika de återkommande ekonomiska kriserna, var att genomföra hans form av antimarxistisk socialism. Denna byggde främst på att staten skulle omfördela jordinnehavet och att man skulle avskaffa guldmyntfoten och istället införa ett system med stämplade pengar som skulle hålla nere räntan.¹⁴

Pengarnas positiva egenskaper, användbarhet och smidighet, leder till en efterfrågan av att disponera dem, vilket är orsaken till att ränta existerar. Gesell menar att bruttoränta innehåller en riskpremie för utlånaren och att det också finns en "hausse-premie", som ska ersätta den spekulationsvinst som utlånaren anser sig gå miste om genom att istället låna ut sina pengar. Om man drar bort dessa två pålägg, riskpremie och hausse-premie, återstår urränta som motsvarar nettoränta. Pengarnas kapitalfunktion och räntan som ett verktyg mot tesaurering åstadkommer ett problem därför att de styr inkomstflöden till dem som har pengar. Enligt Gesell är det orättvist och leder till att man inte får avstämning mellan produktion och konsumtion på varumarknaden. Han argumenterar det med att räntetagarna inte använder ränteintäkter till varuinköp, vilket leder till överskottslikviditet som ger en osäker avsättning för varulagren och därigenom till kriser med sjunkande varupriser och arbetslöshet.

¹³ Ibid. sid. 15

¹⁴ Pålsson Syll, Lars. De ekonomiska teoriernas historia, sid. 500

För att undvika kriser, arbetslöshet och öka rättvisan, måste pengarna reformeras. Enligt Gesell ligger lösningen i att först avskaffa guldmyntfoten, därför att guldet gör tillgången på pengar knapp, vilket leder till stagnation och konflikter. Sedan "ska riksbanken ersättas med en riksvärdemyndighet som uteslutande ska syssla med att ge ut sedlar. Sedlarna ska vecko- eller månadsvis förses med värdeminskningstämplar som minskar deras värde med 5-6 % per år. Vid årsskiftet ska innehavarna byta ut sina gamla sedlar mot nya. Innehavet av pengar beskattas därigenom att de överskjutande 5-6 procenten sedlar går in i statskassan." Värdeminskningen på pengar kommer så småningom att sluka hela urräntan. Pengar i madrassen ska alltså bestraffas istället för att motsatsen kreditgivning belönas. Systemet kommer enligt Gesell att behålla pengarnas betalningsfunktion och samtidigt avskaffa deras kapitalfunktion. Den reformen ska säkra, öka och förbilliga varuutbytet.

Gesell, liksom Henry George, argumenterar emot jordränta med att den är en arbetsfri monopolinkomst som leder till en orättvis inkomstfördelning, därför att jord är en strategisk och knapp resurs. Han föreslår, för att förstatliga jordräntan, att staten köper all jord och därefter fördelar den mellan individer och kollektiv efter behov. Inkomster från jordens brukare ska fördelas mellan landets mödrar efter barnantal.¹⁵

2.1.5 Dieter Suhr

Gesells idéer kom senare att tas upp och utvecklas av bland annat Dieter Suhr som var professor i offentlig rätt vid Augsburgs universitet. I en studie som utkom 1989 analyserar Suhr det moderna samhällets penningekonomi och dess strukturella icke-neutralitet. Han åsyftar med detta att pengars befintlighet i ekonomin påverkar fördelningen av kostnader och nyttor mellan ekonomins aktörer. Han betonar räntans karaktär av likviditetspremie och att denna i allt väsentligt är avhängig förväntning om en osäker framtid. Penningsystemet leder enligt Suhr till att penningströmmarna går åt fel håll. Istället för att utjämna inkomster leder räntebetalningar till överförande av pengar från individer med hög marginalnytta av pengar (fattiga) till individer med låg marginalnytta av pengar (rika). Vad gäller incitamentsstrukturen är problemet att det först är för lönsamt att lägga pengar på hög, och sedan utgör räntorna en transaktionskostnad som investerare betalar. Detta leder till att det blir svårt för produktiva investeringar att inträffa. Så "räntan utgör så att säga både en broms- och en gaspedal på produktionen".

För att göra pengarna strukturellt neutrala föreslår Suhr, liksom Gesell, att de beläggs med en slags lagrings- eller bärarekostnad. Han förespråkar också införandet av ett

¹⁵ Pålsson Syll, Lars & Lingärde, Svante. Ekonomi utan ränta, sid. 16-18

kontoöverföringssystem i en centralbank, där både under- och överskott beläggs med en tids avpassad avgift.¹⁶

2.1.6 **Margrit Kennedy**

Den tyska arkitekten och ekologiska ekonomen Margrit Kennedy är en av de mest kända förespråkarna av räntefri ekonomi idag. I sin bok *Pengar utan ränta och inflation* (1991) förespråkar hon både ett förstatligande av jordräntan och en reform för att avskaffa låneräntan. I och med räntan får kapitalägare större inkomster medan löntagare och konsumenter får lägre inkomster. Räntan drabbar alla människor, oavsett om vi tar lån eller inte, eftersom den räknas in i priset vi betalar för olika varor och tjänster. Systemet med ränta på ränta leder också till inflation och exponentiell tillväxt, något som är ohållbart i längden. Räntan är därför ett hot mot både jämlikhet och miljö. Hon anser även att tredje världen behandlas orättvist genom räntebetalningar på dess ackumulerade utlandsskulder.¹⁷

Kennedys ekonomiska synsätt kan sägas vara en modern tillämpning av Gesells idéer. Hon föreslår både en markreform för att förstatliga jordräntan och en penningreform för att avskaffa det stora ekonomiska systemfelet, låneräntan. Kennedys analys bygger på ett kombinerat inflations- och fördelningsargument som man kortfattat kan framställa på följande sätt.

Genom mekanismen ränta på ränta blir tillväxten på finansiellt kapital exponentiell. Eftersom företagen betalar räntor som en produktionskostnad, måste avkastningen på investerat kapital tvingas upp till låneräntornas nivå. Så länge denna strategi följs, fås på samhällsnivå en exponentiell tillväxt i BNP "Brutto National Produkt", vilket ses som ett miljöhot. Med denna tillväxtstrategi har ofta investeringar fallande gränsavkastning, vilket riskerar att företagen misslyckas. Då påläggs räntekostnaden istället varupriserna och skjuts över från producent till konsument. Om räntekostnader dessutom ökar över tiden, blir resultatet inflation. Också staten kan producera inflation genom att betala skulderna via sedelpressarna. Så enligt Kennedy antas att den ökade skuldsättningen beror på räntor som anses som en långsiktigt drivande faktor bakom inflationen. Vad gäller fördelningsaspekten av detta är att penningströmmarna går från konsumenterna till kapitalägarna, vilket betyder att inkomsterna koncentreras till ett fåtal personer, företag och stater. Kennedy vill avskaffa räntan enligt Gesells modell, genom att införa pengar som minskar i värde – "användaravgift". Sparräntorna ska sjunka mot noll genom användaravgiften. Utlåningsräntorna ska betala kostnader för risk och administration med en räntesats kring 2,5 %. Inflationen förväntas sjunka till

¹⁶ Ibid. sid. 18-19

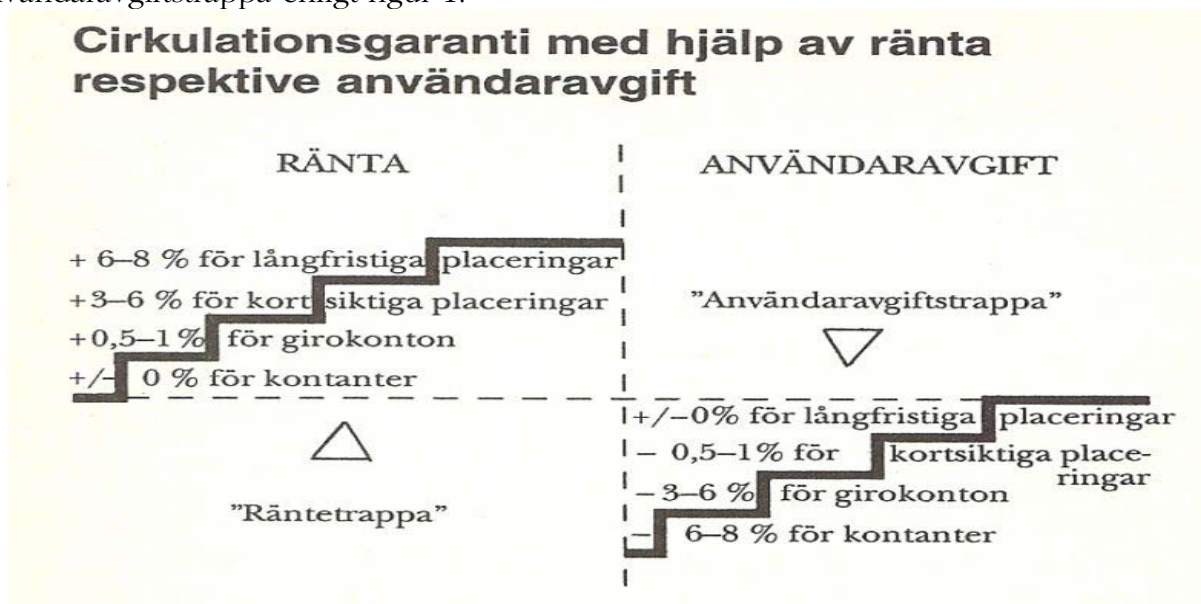
¹⁷ Pålsson Syll, Lars. De ekonomiska teoriernas historia, sid. 501

noll då den strukturella orsaken till räntan försvinner. Vidare förväntas ekonomin bli stabilare genom mindre spekulering.¹⁸

I sin bok *Ekonomi utan ränta och inflation* (1988) visar Kennedy på penningproblemet i följande citat:

”pengar hjälper oss inte bara att utbyta varor och tjänster. De kan också hindra detta utbyte, nämligen om de behålls av dem som har mer än de behöver. Sålunda skapar de en privat tullport där de som har mindre än de behöver får betala en avgift till dem som har mer pengar än de behöver. Detta är verkligen inte ett rättvist system.”¹⁹

Enligt Kennedy kan lösningen med användaravgift som cirkulationsgaranti möjliggöra en anpassning av den cirkulerande penningmängden till den summa som behövs för att upprätthålla alla affärstransaktioner. Om det finns tillräckligt med nya pengar för att göra alla transaktioner så skulle man slippa producera mer pengar. På så sätt skulle penningmängdens tillväxt följa ekonomins tillväxt med naturligt tillväxtmönster (figur 2, kurva a) istället för det exponentiella. Med tillämpning av det nya systemet hävdar Kennedy att om man har mer kontanter än man behöver för tillfället, betalar man in dem på banken som tillgodohavanden för att kunna slippa ifrån användaravgift. Därmed minskar eller försvinner användaravgiften helt i enlighet med tillgodohavandets löptid. Med denna nya mekanism förblir bankers roll att förmedla pengar och rikedom omfördelas ständigt. Detta leder till att räntetrappan ersätts av en användaravgiftstrappa enligt figur 1:

Figur 1- Cirkulationsgaranti med hjälp av ränta respektive användaravgift²⁰

¹⁸ Pålsson Syll, Lars & Lingärde, Svante. *Ekonomi utan ränta*, sid. 20-21

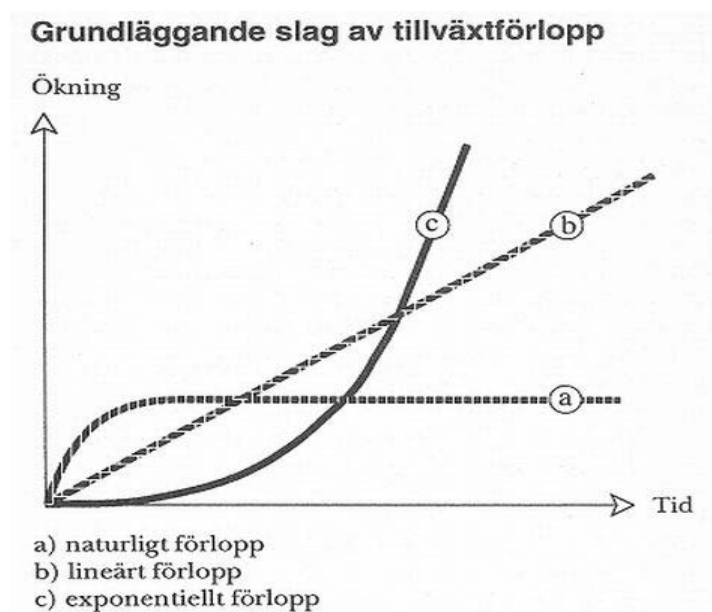
¹⁹ Margrit Kennedy. *Ekonomi utan ränta och inflation*, sid. 11

²⁰ Margrit Kennedy. *Pengar utan ränta och inflation*, sid. 46

Kennedy tycker att dagens ekonomiska system är författningsvidrigt. Hon motiverar detta genom att beskriva fyra missförstånd angående pengar, som gör att folk har svårt att se konstruktionsfelen i det nuvarande monetära systemet.

Första missförståndet är att människor enligt Kennedy är benägna att tro att det bara finns ett slags tillväxt, nämligen den som vi upplever hos oss själva, hos växter och hos djur. Den som man brukar kalla den fysiska *tillväxten* i naturens kurva "a".

Kennedy förklarar att det finns ytterligare två tillväxtformer enligt följande figur:

Figur 2- Tillväxtförlopp²¹

Den naturliga fysiska tillväxten som kan utläsas av kurva "a" i figur 2, visar att människor, växter och djur växer ganska fort i det tidiga skedet av livet, men att utvecklingen sedan går långsammare. Människor förändras kvalitativt men inte kvantitativt efter de tjugo första åren.

Kurva "b" tydliggör den *lineära tillväxten*, som innebär att fler människor producerar mer varor. Kurva "c" kan man se som raka motsatsen till kurva "a" och ger den *exponentiella tillväxten*, som börjar mycket långsamt men ökar kontinuerligt med tiden och som till slut slår om i en nästan lodrät kvantitativ ökning. I naturen kan man se en sådan tillväxt i och med sjukdomar. Cancer följer exempelvis ett sådant tillväxtmönster, där sjukdomen efter upptäckten ökar allt snabbare. En exponentiell tillväxt slutar vanligen med döden. Vårt penningssystem med ränta och ränta-på-ränta följer en exponentiell tillväxtkurva, och det förklarar enligt Kennedy problemen i det nuvarande ekonomiska systemet.²² "Faktiskt förhåller sig räntan som en cancer i vår samhällsstruktur",²³ hävdar hon.

²¹ Ibid. sid. 19

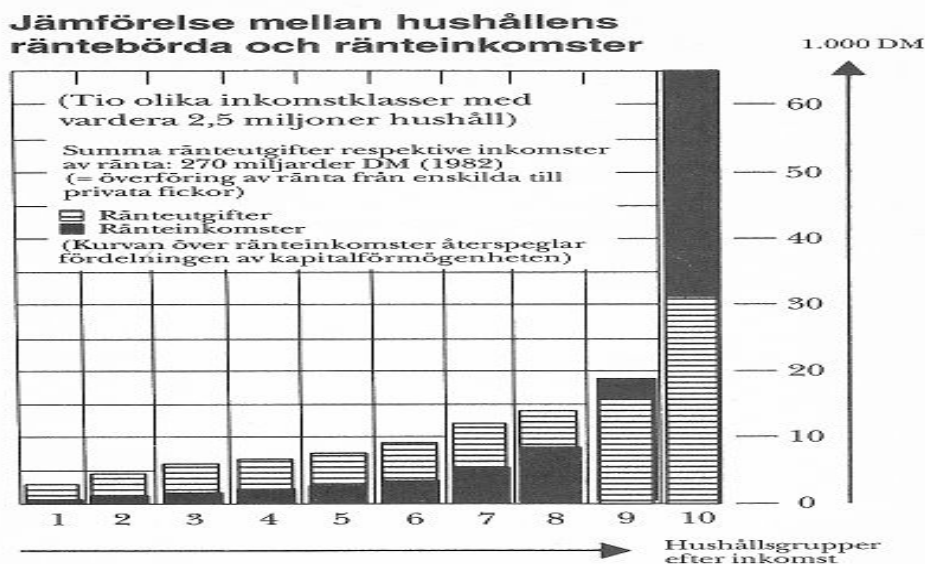
²² Kennedy, Margrit. Pengar utan ränta och inflation, sid. 18-20

²³ Kennedy, Margrit. Ekonomi utan ränta och inflation, sid. 20

Lösningen på de problem som orsakas av den exponentiella tillväxten är att skapa ett penningssystem som följer den naturliga tillväxtkurvan, påstår Kennedy.²⁴

Andra missförståndet är att människor tror att man bara betalar ränta när man lånar pengar. Fördold räntemekanisms påverkan har orsakat det här missförståndet. Räntan är nämligen inkluderad i priset vi betalar när vi köper en tjänst eller vara. Enligt Kennedy betalar vi i genomsnitt omkring 50 % i räntekostnader för våra varor och tjänster. Kennedy hävdar att om vi kunde avskaffa räntan och ersätta den med en annan mekanism för att hålla pengar i omlopp, kunde människor bli dubbelt så rika eller behöva arbeta hälften så mycket som de gör nu för att behålla samma standard som idag.²⁵

Tredje missförståndet formuleras av Kennedy på följande sätt: "Eftersom vi alla måste betala tillbaka räntorna när vi lånar pengar för att köpa varor eller tjänster och vi alla får ränta när vi spar våra pengar, tjänar vi alla lika mycket (eller litet) på dagens penningssystem."²⁶ Detta är enligt Kennedy osanning, för det finns verkligt stora skillnader mellan dem som vinner på systemet och dem som måste betala det. Figur 3 visar jämförelsen mellan ränteutgifter och ränteinkomster i tio numerärt lika stora hushållsgrupper i Förbundsrepubliken. Det visar sig att 80 % av befolkningen betalar mer ränta än de erhåller, 10 % tjänar lite på systemet och 10 % vinner mycket på det. Med den här mekanismen blir de rika allt rikare och de fattiga allt fattigare, förklarar Kennedy. Genom att ändra det befintliga penningssystemet skulle den missgynnade majoriteten vinna stort, men på längre sikt skulle även de som nu drar fördel av det sjukliga systemet vinna på den lösningen, betonar Kennedy.²⁷

²⁴ Ibid. sid. 15

²⁵ Ibid., sid. 17

²⁶ Kennedy, Margrit. Pengar utan ränta och inflation, sid. 27

²⁷ Ibid. sid. 27-31

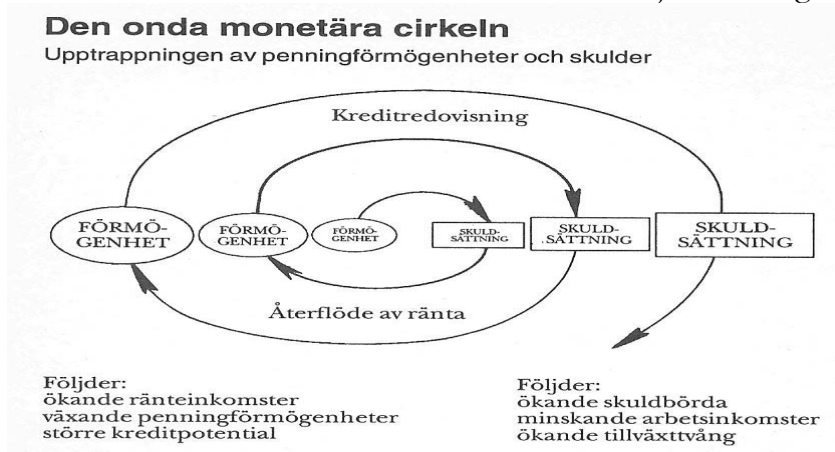
Figur 3- Jämförelse mellan hushållens ränteutgift och ränteintäkt²⁸

Fjärde missförståndet är enligt Kennedy att de flesta människorna ser inflationen, dvs. pengarnas minskade köpkraft, som naturlig, därför att alla kapitalistiska länder med fri marknadsekonomi har inflation. Kennedy har visat statistiskt att skulderna och skuldräntorna i ekonomin ökar snabbare än inkomsterna, vilket förr eller senare kommer att leda till sammanbrott.²⁹ För att tydliggöra detta ger Kennedy det här exemplet:

”Om ett barns kropp mellan dess andra och tionde levnadsår växer fyra gånger, samtidigt som dess fötter eller dess lungor växer fjorton gånger under samma tid, skulle vi beteckna det som sjukt”³⁰

När regeringar löser de värsta problemen med sina stigande skulder genom att öka penningmängden, produceras inflation eftersom Riksbanken trycker fler sedlar som inte täcks av motsvarande värde av arbete och produktion.

Kennedy visar att de privata och offentliga skulderna i USA stigit med 1 000 procent under de senaste 33 åren, varav den största andelen tillkommer företag och privathushåll. Regeringen åtgärdar detta med att öka på kreditupptagningen och därmed ytterligare höja den ekonomiska tillväxten. ”Förklaringen till denna politik är att man bara på så sätt kunde återinvestera penningförmögenheterna och därmed pengarnas cirkulation samt göra följderna av räntesystemet lättare att uthärda för det stora flertalet av befolkningen. *Genom att skapa en snabb ekonomisk tillväxt, som följer penningförmögenheternas exponentiella tillväxt, förblir systemets sociala konsekvenser ännu en tid osynliga.* Den onda cirkeln som likaledes går allt snabbare, för med sig högre räntebördor, större penningförmögenheter och skuldsättning, större social ojämlikhet och allt värre konsekvenser för vår miljö”.³¹ Se figur 4.

²⁸ Margrit Kennedy. Pengar utan ränta och inflation, sid. 29

²⁹ Ibid. sid. 31

³⁰ Ibid. sid. 31

³¹ Ibid. sid. 35

Figur 4- Den onda monetära cirkeln³²

För att stoppa den här onda monetära cirkeln tycker Kennedy att vi måste ersätta denna förödande finansiella räntemekanism med en annan cirkulationsgaranti.

2.2 Sammanfattning av teorier om räntefri ekonomi

Syftet med den här presentationen är att svara på två huvudsakliga frågor som vi formulerat i frågeställningen:

- Vilka är de forskare som på ett utförligt sätt angriper räntan och/eller teoretiserar kring räntelös ekonomisk verksamhet?
- Vilka faktorer ligger bakom att man förespråkar räntefri ekonomi?

Vi har kommit fram till att räntemekanismens påverkan och användning av pengar i onaturliga funktioner har åstadkommit negativa effekter på dagens ekonomiska situation, t.ex. hög skuldsättning, orättvist fördelningssystem, inflation, ekonomiska kriser etc. Detta kräver, enligt räntekritiker, att vi reformerar nutida penningssystem och avskaffar räntan.

Ovan har vi redogjort för några teoretiska lösningar för att reformera penningssystemet och ersätta räntemekanismen med en annan mekanism för att hålla pengar i cirkulation. I kapitel fyra kommer vi att presentera praktiska tillämpningar av räntefria verksamheter för att testa om de teoretiska lösningarna är användbara och svarar på vår fråga:

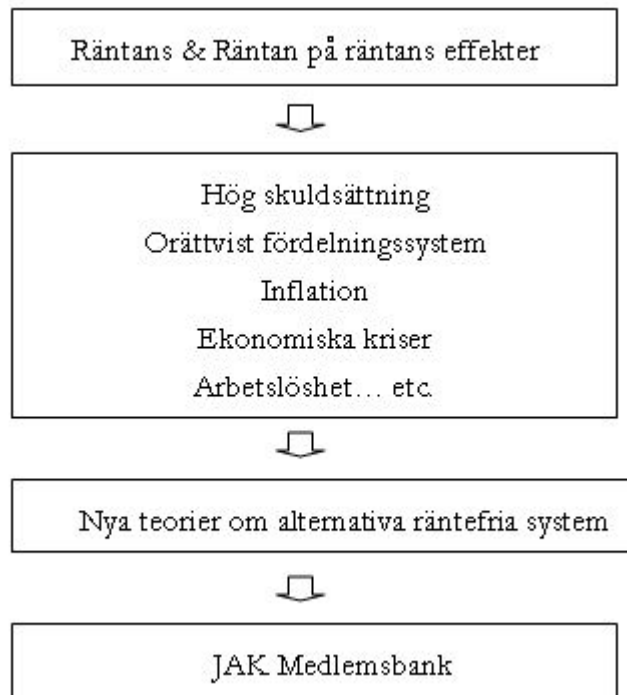
- Vilka viktiga exempel på räntefri ekonomisk verksamhet går att finna från modern tid?

Det gör vi genom att redogöra för praktiska, räntelösa ekonomiska verksamheter.

2.3 Modell

Från presentationen om räntekritikers teorier ovan är det räntans och räntan på räntans effekter, som har lett till kritiken mot ränta och att det uppstått nya teorier som förespråkar räntefri ekonomi. Detta kan illustreras genom följande modell:

³² Margrit Kennedy. Pengar utan ränta och inflation, sid. 36

Det är svårt att veta varje faktors effekt och hur varje faktor lett till nya teorier om räntefri ekonomi. Därför har vi valt en samspelsmodell, vilken enligt Hansen inte har lika stränga krav som kausalmodeller. Istället för att i detalj förklara hur en faktor påverkar en annan, räcker det att i en samspelsmodell säga att vissa faktorer samspelar och ger upphov till ett resultat. Samspelsmodeller är ofta lämpliga att använda sig av inom samhällsvetenskapen, där det inte är särskilt vanligt förekommande att teorier är så exakt utvecklade att vi kan hävda att en faktor fungerar på ena eller andra sättet (Holme & Solvang 2001).

2.4 Begreppsapparat

1. Ränta

Vi måste först definiera uppsatsens viktigaste term. I ekonomisk teori förekommer begreppet ränta i två sammansättningar: jordränta och kapitalränta. Jordränta innebär den ekonomiska avkastningen från mark "naturresurser" som man äger. Kapitalränta innebär avkastning från kapital. Enligt Pålsson Syll är låneränta den ersättning man får för att låna ut pengar till någon annan eller den avgift man får betala för att få låna kapital. På det sättet är räntan den ersättning som kapitalinnehavare får för att skjuta upp sin konsumtion för framtiden.³³ Räntan motiveras som ett verktyg för att föra pengar tillbaka till cirkulationen. Vid en låg ränta ökar efterfrågan på kapital i samhället medan sparandet minskar. Vid en hög räntesats ökar sparandet medan lånandet minskar. Man menar att utan ränta skulle innehavare av kapital inte ta något

³³ Pålsson Syll, Lars, 2001: Den dystra vetenskapen, sid. 95-96

initiativ till att låna ut pengar. Då finns risken att pengarna sparas i madrassen istället för att pengaomloppet hålls igång.

Vi kommer i uppsatsen att använda ordet ränta i betydelsen låneränta, som räntekritikerna vänder sig mot.

2. Ränta på ränta

När man sparar sina pengar i en vanlig bank får man betalt för det, i form av ränta. Om man låter banken lägga denna ränta till det sparade kapitalet, får man nästa gång ränta på ränta. Bo Carlstedt, medlem i JAK Medlemsbank, har räknat fram ett exempel för att visa på räntans effekt. Sätter man 1 SEK år 0 med 5 % ränta per år, så blir det under 1 990 år 100,5 SEK. Sätter man 1 SEK år 0 med 5 % ränta på ränta per år, så blir det under 1 990 år 1 468 med 39 nollor efter SEK.³⁴

3. Reporänta (styrränta)

”Den ränta som en centralbank sätter på återköpsavtalen med banker och kreditinstitut (genom återköpsavtalen köper centralbanken värdepapper och betalar med pengar som därmed sätts i omlopp). Med hjälp av reporäntan reglerar centralbanken det allmänna ränteläget. Repo är en förkortning av engelskans repurchase agreement, dvs. återköpsavtal.”³⁵

4. Effektiv ränta

”Visar i procent vad varje lånad krona kostar per år. Med andra ord ingår den verkliga räntekostnaden med hänsyn till bland annat nominell ränta, uppläggnings- och aviseringsavgifter samt hur ofta ränta, amortering och avgifter betalas. När det gäller konsumentkrediter måste alla banker och finansbolag tala om hur stor den effektiva räntan är för krediten. Rör det sig om ett kreditkort där kreditbeloppet ändras löpande, ska den effektiva räntan anges på dels det maximala kreditbeloppet och dels ett belopp då endast en del av krediten utnyttjas”.³⁶

5. Pengarnas funktion

Pengar är ett gemensamt värderingssystem för varor och tjänster som är baserat på utbytbara och lagringsbara enheter, och som används som betalningsmedel. Vanligen består detta av mynt och sedlar vars värde delvis garanteras av en stat. I vardagligt tal uppfattas pengar som kontanter, men till begreppet hör även andra godkända betalningsmedel som t.ex. checkar, kuponger, och olika former av betalkort. Pengar, enligt Hjort & Sandwall, förekommer dessutom idag mest som rent elektroniska siffror i datorer. Ca 5 % av alla pengar som ges ut utgörs av sedlar och mynt. Resterande 95 % finns som elektroniska siffror på bankkonton och betalkort.³⁷ På detta sätt har pengar flera funktioner som värderingssystem, betalningsmedel, och värdelagring.

³⁴ Svensson, Ann-Marie. JAK Boken, sid. 45

³⁵ Hämtat från www.blinfo.se/boksidor/eob/sok.gml?id=478&term=E&limit=500 den 2008-05-21

³⁶ Ibid.

³⁷ Hjort, Göran & Sandwall, Johan, 2006. Pengar ett miljöproblem, sid. 32

3 Metod

”Med metod avses ett vetenskapligt sätt att närma sig det ämne man ska skriva om och hur man ämnar behandla ämnet”³⁸ enligt Ejvegård 1996. För att lösa de problemfrågor som är aktuella i denna uppsats kommer vi att använda oss av litteraturstudie, fallstudie, och intervjuer. Vi har också sökt på Internet om relevanta data och om statistiska informationer. Vi kommer i detta avsnitt att förklara och beskriva våra vetenskapliga synsätt och varför vi har valt att göra den här undersökningen. Därefter kommer vi att behandla de vetenskapliga metoder och tekniker som vi har tyckt vara relevanta och redovisa vilken metod vi har valt att använda i våra studier.

3.1 Val av undersökning

Vi har ett brinnande intresse för räntefri ekonomi. Kanske beror det på att vi kommer från ett samhälle som förespråkar detta. Vi blev förvånade när vi fick höra att det finns en bank som JAK Medlemsbank samt några andra organisationer i Sverige som tillämpar och erbjuder sina kunder räntefrihet. Förr i tiden fanns flera forskare som skrev om och förespråkade räntefri ekonomi, dock utan att det gav eko i vidare kretsar. Under senare år hittar man vissa organisationer som tillämpar och erbjuder sina kunder att låna eller handla räntefritt. Det enda som tillkommer på ett lån eller köp är en administrativ avgift samt en uppläggningsavgift, dvs. ingen ränta. En av organisationerna vi valt att titta närmare på är JAK Medlemsbank eftersom de var banbrytande inom området för relativt länge sedan. Banken förespråkar en rättvis ekonomi dvs. en uthållig ekonomi som tar hänsyn till hela samhällets kostnader och intäkter. Därför kommer vi att koncentrera oss på JAK .

Vi har valt att göra den här undersökningen för att ta reda på vilka faktorer som ligger bakom att man förespråkar räntefri ekonomi samt att visa på alternativ till de traditionella bankerna. För att belysa den här frågan kommer vi att använda oss av intervjuer och observationer som datainsamlingsmetoder.

3.2 Datainsamlingsmetoder

Vi kommer att använda oss av en kvalitativ metod som man kortfattat kan förklara som en icke-numerisk metod där man går på djupet på en intressant, unik eller eventuellt avvikande företeelse för att belysa denna. Det är en beskrivande metod som ger oss en bra förståelse av världen. Enerstvedt, R i hans bok: *Vetenskap som pedagogisk: En*

³⁸ Ejvegård, Rolf. Vetenskaplig metod, sid. 29

analys av vetenskapens medel och mål säger att ”De kvalitativa metoderna innebär alltså ett försök att överskrida det subjekt- objekt-förhållande som utmärker naturvetenskapen.

Detta uppnår man som forskare genom att försöka sätta sig in i den undersöktes situation och se världen utifrån hans perspektiv. Det är ett synsätt som går ut på att det finns saker och ting som man som samhällsforskare inte kan förstå om man inte sätter sig in i situationen och ser den ur de undersökta situation. Forskaren försöker på så sätt se det fenomen han studerar inifrån. Med utgångspunkt från detta försöker man skapa en djupare och mer fullständig uppfattning av den företeelse man studerar. Man har ofta en övertygelse om att detta inre perspektiv är det enda möjliga eller det enda vetenskapliga perspektivet. Men man måste hela tiden kunna växla mellan ett sådant inre och ett yttre perspektiv – mellan att förstå och att förklara ett fenomen.”

3.2.1 Intervjuer

För att få en så bred uppfattning som möjligt om vilken roll räntefri ekonomi spelar i dagens samhälle, och vilka faktorer som ligger bakom att man förespråkar räntefri ekonomi, gjordes intervjuer med några av JAK:s ledare. Valet att använda intervju som datainsamlingsmetod kommer av att vi anser att intervjuer ger en närmare relation till och mer levande känsla av det område som ska studeras. Det ger även möjlighet till att ställa följdfrågor efter svar som kräver ytterligare förklaring. Vi valde att göra intervjuer med fyra av JAK:s ledare, två män och två kvinnor, med jämställdhetsavsikt, men en av dem svarade inte på våra intervjufrågor. Ann-Marie Svensson, (JAK Bokens författare) som vi känner sedan tidigare från en föreläsning om JAK Medlemsbank i Uppsala, intervjuade vi på hennes kontor som ligger i Bodarna i Gustafs. Övriga intervjupersoner är Kåre Olsson och Birgitta Harsbo, som vi pga. tidsbrist och långa avstånd mellan oss och deras kontor, bestämde oss för att intervjuas med frågeformulär som vi skickade till dem via Internet. De skickade sedan sina skriftliga svar till oss. Därefter har vi diskuterat svaren med dem via telefonsamtal.

3.2.2 Litteraturstudier

Uppsatsen baseras på litteraturstudier. Vi sökte efter böcker gällande vår studie och använde olika nyckelord som räntefri ekonomi, pengar, penningssystem, JAK Medlemsbank och islamiska banker. Vi sökte även efter artiklar i bibliotekets artikeldatabaser samt på Internet om relevant information för vårt syfte.

3.2.3 *Internet*

Vi sökte efter information om räntefri ekonomi på Google och använde oss av JAK Medlemsbanks och Nordeas hemsidor för att få information gällande vår fallstudie om en jämförelse mellan JAK:s lån och Nordeas lån. Vi kontaktade intervjupersonerna via e-post för att få skriftliga svar på våra intervjufrågor från dem. De skriftliga svaren låg till grund för intervjun med Ann-Marie Svensson på hennes kontor och för telefonsamtal med Kåre Olsson och Birgitta Harsbo.

3.2.4 *Observationer*

De observationer som vi har använt i studien är våra egna observationer och syftar främst till att svara på frågan – Varför räntefri ekonomi? Observationerna vi gjorde grundar sig på att samhället som vi har vuxit upp i är emot ränteekonomi, dvs. vi utgick från våra egna erfarenheter. Observationerna kommer endast att användas i analys och slutsats.

4 Praktiska tillämpningar

Enligt Pålsson Syll finns i litteraturen om räntefri ekonomi tre förslag på metoder för att avskaffa låneräntan. Den första metoden – stämpelpengar – går ut på att belägga pengarna med en slags bärarekostnad som avskaffar likviditetspremien genom att minska pengarnas värde. I den andra metoden låter man alla betalningar ske via kontoöverföringar i så kallade utjämningskassor, där man avgiftsbelägger både sparunderskott och sparöverskott. Den tredje metoden är sparlånesystemet, där sparandet kvittas mot lån.³⁹ Nedan ska vi ge en överblick av de här systemen som tillämpar ett räntefritt system.

4.1 Pengar med värdeminskning (stämpelpengar)

Pengar, som regelbundet måste förse med värdeminskningstämplar för att behålla sin giltighet, beskrivs i Gesells bok *Die natürliche Wirtschaftsordnung* "Den naturliga ekonomiska ordningen" från 1916.⁴⁰ Gesells teori om en fri ekonomi omsattes i praktiken av hans efterföljare under 1930-talet med räntefria pengar. Med tillämpningar bevisade de att Gesells idéer äger funktionsduglighet och riktighet. Många försök hade gjorts för att fjärma arbetslösheten, t.ex. i Tyskland, Österrike, Schweiz, Frankrike, Spanien och USA. Här kommer vi att redogöra för det framgångsrika försöket som sattes i verket i Wörgl i Österrike.

I den Tyrolska staden Wörgl, som hade 4 200 invånare, infördes 1932 pengar med värdeminskning med hänvisning till Gesells bok.⁴¹ Anledningen till penningreformen var det valutapolitiska kaos som Österrike befann sig i efter den stora privatbanken Credit-Anstalts konkurs i maj 1931.⁴² Staden gav ut egna sedlar som hade formen av arbetskvitton och deras värde var 32 000 schilling som var likvärdiga med samma belopp i den vanliga österrikiska valutan.⁴³ Detta ingick, tillsammans med en stor satsning på offentliga projekt, i ett program för att minska arbetslösheten.⁴⁴ Användaravgiften uppgick till 1 % i månaden, och måste betalas av den som vid månadens slut satt inne med pengar, mot ett märke på sedelns baksida. Avgiften ledde till att varje person som hade erhållit pengar i betalning, så fort som möjligt åter satte sprätt på dem innan man utnyttjade sina vanliga pengar. Invånarna i Wörgl betalade till

³⁹ Pålsson Syll, Lars. De ekonomiska teoriernas historia, sid. 502

⁴⁰ Pålsson Syll, Lars & Lingärde, Svante. Räntefri ekonomi, sid. 53

⁴¹ Kennedy, Margrit. Pengar utan ränta och inflation, sid. 41

⁴² Pålsson Syll, Lars & Lingärde, Svante. Räntefri ekonomi, sid. 54

⁴³ Kennedy, Margrit. Pengar utan ränta och inflation, sid. 41

⁴⁴ Pålsson Syll, Lars & Lingärde, Svante. Räntefri ekonomi, sid. 54

och med sina skatter i förtid för att undvika avgiftskostnaderna. Inom ett år hade de 32 000 arbetskvittona varit i omlopp 463 gånger och hade på så sätt möjliggjort försäljning av varor och tjänster till ett värde av $(32\ 000 * 463) 14\ 816\ 000$ schilling.

Den av stadsförvaltningen upptagna avgiften uppgick till $(12\ \% * 32\ 000) 3\ 840$ schilling, som användes för offentliga ändamål. Arbetslösheten i Wörgl minskade med 25 % inom loppet av ett år.

Österrikes riksbank förbjöd en fortsatt användning av dessa lokala pengar när mer än 170 kommuner i Österrike intresserade sig för modellen, pga. att detta system hotade monopolet.⁴⁵

4.2 Utjämningskassor

Utgjämningskassornas system har en tidig historisk föregångare. I Egypten under (330-22 f Kr) fanns ett system med sädesgiro. Bönder levererade säd till staten och erhöll i utbyte fordringsbevis som beskattades med sädens lagringskostnader, negativ ränta. För betalningar använde de system med giroöverföringar och kvittning.

Sedan stämpelpengar förbjudits försökte man i flera länder bygga upp utjämningskassor. T.ex. så genomfördes i Schweiz ett landsomfattande system som kallades WIR-ringen och som organiserade handel i sin egen valuta, WIR. Handeln skedde helt utan kontakter. WIR-ringen finns fortfarande kvar, men efter 1936 står det under penningpolitisk uppsikt av staten.

Under senare år har man också tillämpat det så kallade LET-systemet (Local Employment and Trade), som under 1980- och 90-talen utgjorde en mall för en mängd lokala kassor på många håll i västvärlden. I likhet med WIR-ringen bygger det på att man bedriver lokal byteshandel utan traditionella pengar, men med hjälp av ett slags arbetskvitton.⁴⁶

I Sverige finns flera bytesringar. Den äldsta fungerande är BYTS, som står för "Bytesring Stockholm", och den är en ideell och obunden förening som driver ett lokalt system för byte av varor och tjänster med det kanadensiska LETS (Local Exchange Trading System) som förebild. Medlemmarna kan handla av varandra utan vanliga pengar. Istället används en egen valuta, *byts*, med ungefär samma värde som kronan. Byts finns bara som poäng i en dator, inte som sedlar och mynt. BYTS är alltså en kombination av en annonsförmedling och ett bokföringssystem. Byts är ett räntefritt system, som drivs utan vinstsyfte. Till skillnad från den vanliga ekonomin är kredit en naturlig rättighet inom BYTS och räntan är bannlyst. Valutan byts är och förblir symboler utan eget värde. Föreningen grundades 1992 och har över 200 medlemmar.⁴⁷

⁴⁵ Kennedy, Margrit. Pengar utan ränta och inflation, sid. 42

⁴⁶ Pålsson Syll, Lars & Lingärde, Svante. Räntefri ekonomi, sid. 54

⁴⁷ Hämtat från <http://www.bytsbytesring.se/index2.html> den 2008-05-07

Dessa verksamheter framstår som relativt blygsamma system jämfört med modeller för det internationella betalningssystemet.

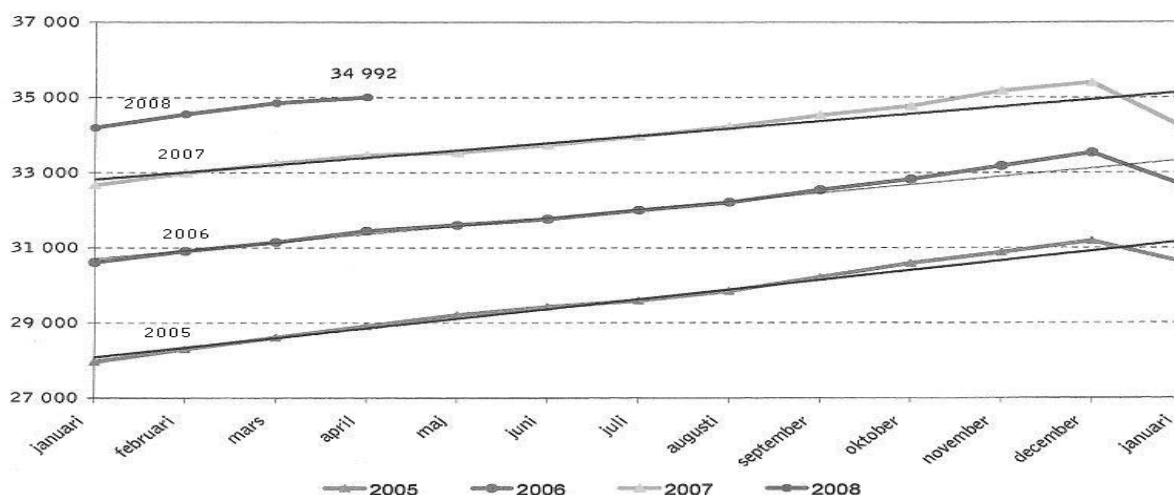
4.3 Sparlånesystem och JAK Medlemsbank

Sparlånesystem är en verksamhetsform som är speciellt förknippad med föreningarna i de nordiska länderna och de går under namnet JAK. Den första JAK-föreningen bildas av skuldsatta bönder i Danmark under depressionen 1931. Sedan 1965 tillämpas i Sverige en räntefri modell med samma namn JAK, som vi kommer att ge en överblick av.

4.3.1 JAK:s historia

År 1965 grundades Jord Arbeta Kapital - riksförening för ekonomisk frigörelse, senare kallad JAK Riksförening. Föreningen hämtade sina idéer från en liknande rörelse i Danmark, grundad 1931. JAK:s ändamål var att sprida kännedom om räntans skadeverkningar på samhället och att främja ekonomiskt samarbete för genomförandet av räntefri finansiering. För detta syfte utvecklades en sparlåneverksamhet under beteckningen JAK:s fördelningssystem. 1970 kunde föreningen lämna sitt första lån. Allmänhetens intresse för JAK ökade kraftigt under finanskrisen i början av 1990-talet och under loppet av några år flerdubblades medlemsantalet i föreningen. Efter organisatoriska överväganden beslöts att överföra verksamheten till en för ändamålet nybildad ekonomisk förening. JAK ekonomisk förening övertog hela verksamheten under 1993. Föreningen förband sig samtidigt att driva den verksamhet som JAK Riksförening dittills bedrivit med samma inriktning. År 1997 krävde nya lagar att JAK måste bli bank för att kunna fortsätta verksamheten. JAK fick banktillstånd (oktroj), vilket innebär att insättningar har statlig insättningsgaranti, och startade bankverksamheten den 1 maj 1998. Nya namnet är JAK Medlemsbank med samma verksamhet som tidigare.⁴⁸ Medlemsantalet i JAK Medlemsbank, enligt statistik från den sista april 2008, är 34 992 medlemmar. Nedanstående diagram visar JAK:s medlemsutveckling mellan åren 2005-2008.

⁴⁸ Svensson, Ann-Marie. JAK Boken, sid. 15

Figur 5- Medlemsutveckling i JAK Medlemsbank⁴⁹

4.3.2 *JAK:s ideologi*

JAK Medlemsbank har under många år arbetat hårt för att informera om de ekonomiska spelregler som finns i samhället så att de anpassas till naturens lagar. JAK:s verksamhet inriktas på att främja en ekonomi som inte exploaterar människa och natur. I JAK:s ideologi uttrycks att etiska avvägningar är viktigare än egoistiska vinstmotiv. En viktig del av JAK:s program är att visa hur räntan påverkar privatekonomin och vad räntan står för. JAK Medlemsbank arbetar aktivt med att bekämpa räntans negativa effekter.

JAK:s syfte är därför inte enbart att bedriva en bank som inte använder sig av räntor, utan också att sprida information om en räntefri ekonomi. Syftet med föreningen är även att visa på ett annat alternativ till det samtida ekonomiska systemet. De anser att dagens räntesystem är felaktigt och skapar problem.

Rättvisa och hänsyn till människor och miljö är en del av JAK:s ideologi. Det präglar deras syn på ekonomi och all hantering av pengar. Etik och moral i ekonomin betyder medmänsklighet och solidaritet, respekt för natur samt ett ansvar inför kommande generationer. Utifrån den här synen på ekonomi kritiserar JAK Medlemsbank dagens dominerande nationalekonomiska teori, dvs. den neoklassiska teorin som bygger på värderingar och antagande som känns mycket ohållbara. Ekonomi blev inte längre en fråga om hushållning med knappa resurser, utan hushållning med pengar, enligt denna teori. Enligt JAK är neoklassiska skolans ohållbara antaganden exempelvis att allt kan prissättas, att allt är utbytbart, jordens resurser är obegränsade och att vi alla är nytto-maximerare.⁵⁰

⁴⁹ Intervju med Ann-Marie Svensson

⁵⁰ Svensson, Ann-Marie. JAK Boken, sid. 21-23

JAK Medlemsbank inser vikten av ekonomisk frigörelse. Enligt JAK:s ideologi gör skuldökningen i samhället att många enskilda individer, företag, kommuner och även staten allt mindre styr sin egen ekonomi. ”Ju större skulder man har desto mer utlämnad är man till långivarna.” Detta gör att den ekonomiska makten så småningom flyttas från låntagaren till långgivaren. Det innebär att det är de resursstarka långivarna som, via räntor, ställer villkor.⁵¹

I enlighet med Kennedy anser Svensson att med en jämförelse mellan de svenska hushållens ränteutgifter och ränteinkomster, kan man se att nittio procent av hushållen betalar mer än vad de erhåller. Endast tio procent av hushållen får mer än vad de betalar, vilket enligt Kennedy och JAK tydligt förklarar varför de rika blir rikare och de fattiga fattigare. Detta benämns av JAK som en räntepump som ständigt pumpar räntor från dem som har mindre till dem som har mer. Räntepumpen leder till alltmer snedare fördelning av tillgångarna, vilket med tiden urholkar ekonomin och samhällsstabiliteten.⁵²

JAK tror på ett samhälle med ekonomiska spelregler som inte skapar klyftor mellan människor och regioner. Därför inser de vikten av att avskaffa räntan, ränta på ränta, spekulation och tar ställning mot kravet på ständig tillväxt, för att skapa en hållbar utveckling. JAK är emot all form av ränta, nominell- eller realränta, men i ett banksystem är det rättfärdigat att kunna ta avgifter för att täcka rörelsens kostnader.⁵³ JAK är emot att de rika kan tjäna pengar på passivt ägande då det är andra som arbetar ihop deras rikedom. De skor sig på andras bekostnad. Fler och fler blir beroende av sina långgivare. Detta skapar ekonomiska klyftor och urholkar demokratin.⁵⁴

4.3.3 JAK:s grundprinciper

JAK Medlemsbank är en svensk räntefri bank. Banken är medlemsägd och medlemmarna sparar pengar utan att få ränta och lånar pengar utan att betala ränta. Namnet kommer från den klassiska nationalekonomins produktionsfaktorer jord, arbete och kapital.

Grundprincipen i JAK Medlemsbank är att medlemmarna lånar ut sina pengar till banken utan att kräva någon ränta. Banken kan då låna ut pengar utan att kräva någon ränta av låntagaren. Ett JAK-lån kostar inte någon ränta men för att täcka bankens kostnader tillkommer administrativa avgifter. Dessa avgifter är avdragsgilla i deklarationen, precis som räntan på vanliga banklån, där kostnaden för kapitalanskaffning är inbakad i räntan. Rätten att låna får medlemmar genom att spara.

⁵¹ Ibid. sid. 9

⁵² Ibid. sid. 44-45

⁵³ Hämtat från www.jak.se den 2008-05-07

⁵⁴ Intervju med Ann-Marie Svensson

I princip får medlemmen låna en krona en månad om han sparar en krona en månad. Spara kan man göra i förväg (så kallat försparande) eller i samband med att man återbetalar lånet (så kallat eftersparande).⁵⁵

JAK Medlemsbank vill genom sparlånesystemet visa att ett räntefritt finansieringssamarbete är möjligt. Medlemmarna hjälper varandra med lån utan att det sker på bekostnad av någon. Deras sparlåneidé bygger på att medlemmarna sparar och lånar av varandra utan krav på vinst.

JAK Medlemsbank anser att pengar ska fungera som ett räntefritt bytesmedel, inte som en vara för spekulation. Ekonomin ska motverka klyftor mellan fattiga och rika och räntesystemet är orättvist eftersom det omfördelar pengar från dem som har lite till dem som har mycket.⁵⁶

4.3.4 Jämförelse mellan JAK Medlemsbank och traditionella banker

Man kan i stort sett säga att banken fungerar som en länk mellan de som har pengar över (sparare) och de som har mindre (låntagare). Banken ser till att hålla pengarna cirkulerande genom att överföra spararnas pengar till lånebehövande.

Enligt JAK: ideologi ger traditionella banker, genom räntepumpen, de som har gott om pengar bättre ställt. Så traditionella banker gynnar främst den gruppen som har mer. I JAK Medlemsbank ser länken ut på ett annat sätt. JAK har som mål att utlåning och inlåning ska vara i balans, vilket innebär att alla som vill låna bidrar med ett lika stort sparande. I JAK Medlemsbank förekommer ingen ränta. När medlemmarna lånar får de betala avgifter för att täcka bankens kostnader.⁵⁷ Enligt Svensson ska låneräntan i en traditionell bank räcka till administrationskostnader, vinst till ägarna, kreditförluster och ränta till inlånarna. I JAK Medlemsbank ska låneavgiften räcka till administrationskostnader och till överskott för att garantera långsiktighet och kreditförluster.

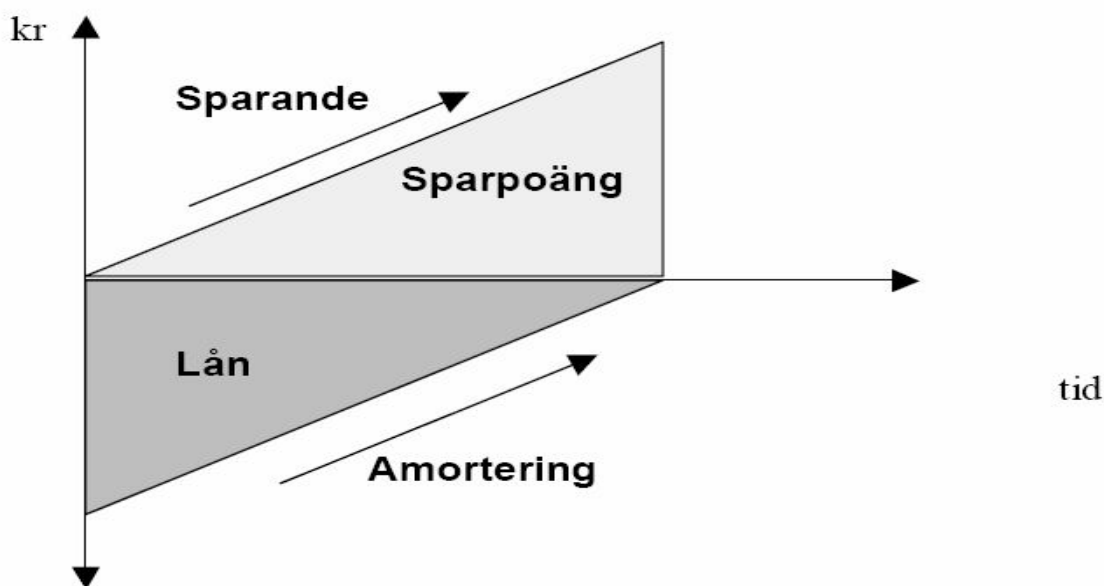
Fördelarna med JAK, enligt dem själva, är att varken pengarnas ägare eller lånare tjänar pengar på transaktionen, vilket blir fallet i vanliga banker. Medlemmarna står också mer i fokus, då det är de som äger banken. I ett bankaktiebolag får aktieägarna makt i förhållande till det antal aktier de äger. I JAK Medlemsbank existerar sparlånesystemet. Hur mycket en medlem får låna beror, förutom kreditvärdighet, säkerhet och betalningsförmåga, på hur mycket han klarar av att erlægga i sparande. Det som medlemmen lyckats spara i banken före ett lån kallas försparande. Detta är fritt att ta ut när man önskar. Det som medlemmen förbinder sig att spara efter det att lånet är

⁵⁵ Hämtat från www.jak.se den 2008-05-07

⁵⁶ Svensson, Ann-Marie. JAK Boken, sid. 8

⁵⁷ Svensson, Ann-Marie. JAK Boken, sid. 70-72

utbetalt kallas eftersparande.⁵⁸ Man får inte ta ut eftersparandet innan lånet är slutbetalt och det är balans i sparpoängen, det vill säga låntagaren ska ha åstadkommit lika många sparpoäng som lånet krävt. Ju mer försparande man gör, desto mindre eftersparande behöver man prestera. Om man inte gjort något försparande kan man ändå ta lån, men då sker allt sparande parallellt med amorteringen.⁵⁹ Om exempelvis amorteringen per månad är 500 kr blir då även eftersparandet 500 kr per månad. Se figur 6.

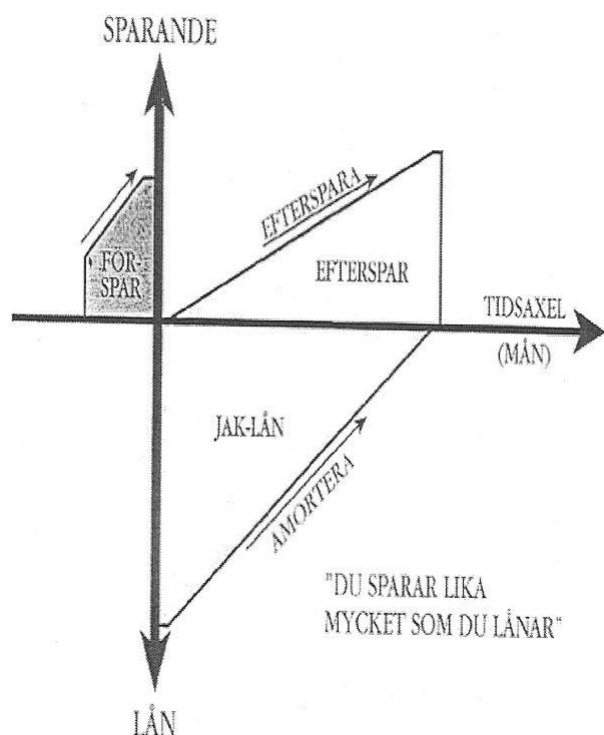
Figur 6- Sparlånesystem⁶⁰

I figur 7 nedan är det de två trianglarna över tidsaxeln som belyser sparandet i banken. Första triangeln visar det försparande som kan ske regelbundet, som engångsinsättning eller som oregelbundet sparande. Sparandet genererar sparpoäng. Dessa sparpoäng som erhålls ger möjlighet till lån med mindre eftersparande. Andra triangeln visar det eftersparande som sker parallellt med amorteringen av lånet. Eftersparandet genererar också sparpoäng. Ytan på triangeln för lånet under tidsaxeln blir alltid lika stor som på de båda trianglarna över tidsaxeln, vilket betyder att lånet förbrukar lika många sparpoäng som försparandet och eftersparandet ger.

⁵⁸ Ibid. sid. 78

⁵⁹ Hämtat från www.jak.se den 2008-05-14

⁶⁰ Ibid.

Figur 7- JAK Medlemsbank fördelar kapital efter sparpoäng, ej avkastning⁶¹

Enligt JAK är deras bank rättvisare eftersom ingen i deras system kan utnyttja systemet mer än någon annan. "Alla JAK-medlemmar följer samma regler, ingen medlem får bättre villkor på någon annan bekostnad". I en vanlig bank kan vissa kunder förhandla sig till bättre villkor. Småspararna får oftast låga räntor på sitt sparande medan de får betala höga räntor på sina lån.

I en vanlig bank krävs av låntagaren förmåga att betala räntor och amorteringar, kreditvärdighet i övrigt och vanligtvis säkerhet. I JAK Medlemsbank krävs sparprestation, förmåga att betala amorteringar och eftersparande, kreditvärdighet i övrigt och vanligtvis säkerhet.⁶² Nedan kommer vi att göra en jämförelse mellan JAK:s lån och en traditionell banks lån för att ge en klar bild av båda formerna.

4.3.5 Fallstudie

I fallstudien kommer vi att jämföra lån taget hos JAK Medlemsbank och lån taget hos traditionell bank. För JAK:s lån ges två exempel. I första exemplet gör låntagaren ett försparande som motsvarar c:a en femtedel av lånesumman, och i det andra görs inte något sparande i förväg. Vi har valt Nordea som en jämförelsebank. Även för Nordeas

⁶¹ Svensson, Ann-Marie. JAK Boken, sid. 79

⁶² Ibid. sid. 78-79

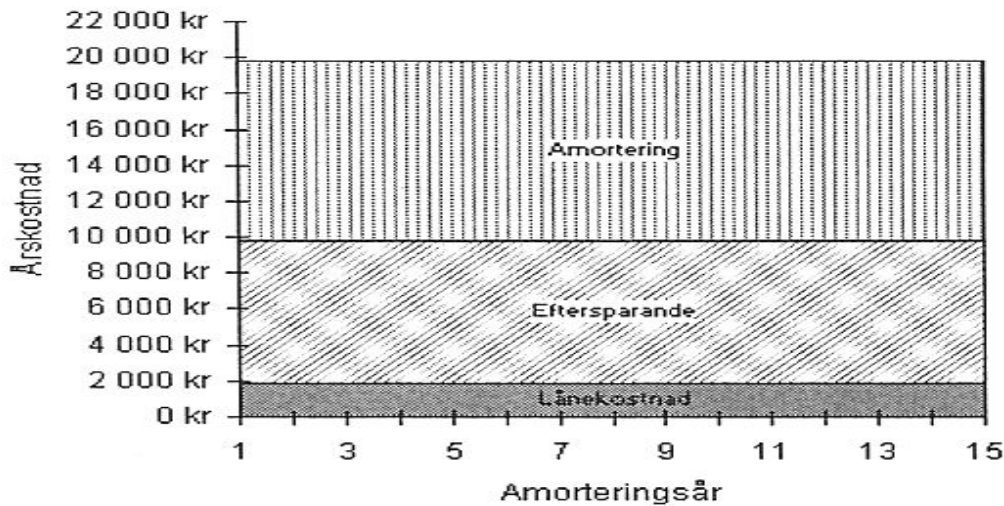
lån ges två exempel. I första exemplet används rak amortering och i det andra används annuitet. Vi har valt ett lånebelopp på 100 000 kr utan säkerhet från båda bankerna, och lånen amorteras under 10 år.

		JAK- utan sparpoäng	JAK- med sparpoäng	Nordea rak amortering	Nordea annuitetslån
1	Låneinsats	6 000	6 000	0	0
2	Amortering/månad	833	833	833	524-1 244
4	Eftersparande/månad	833	666	0	0
5	Månadskostnad (ränta, avgift)	109	109	729-6	729-9
6	Första månaden (ränta, avgift)	109	109	729	729
7	Sista månaden (ränta, avgift)	109	109	6	9
8	Uppläggningskostnad	0	0	700	700
9	Månadsbetalning (ränta, avgift, amortering och eftersparande)	1 775	1 608	1 562-839	1 253
10	Första månadsbetalning med uppläggningskostnad	1 775	1 608	2 262	1 953
11	Effektiv ränta	2,49 %	2,49 %	9,31 %	9,29 %
12	Totalt eftersparande	100 000	79 920	0	0
13	Total lånekostnad	13 080	13 080	44 815	51 092

Tabell 1 – Jämförelse mellan JAK- och Nordealån

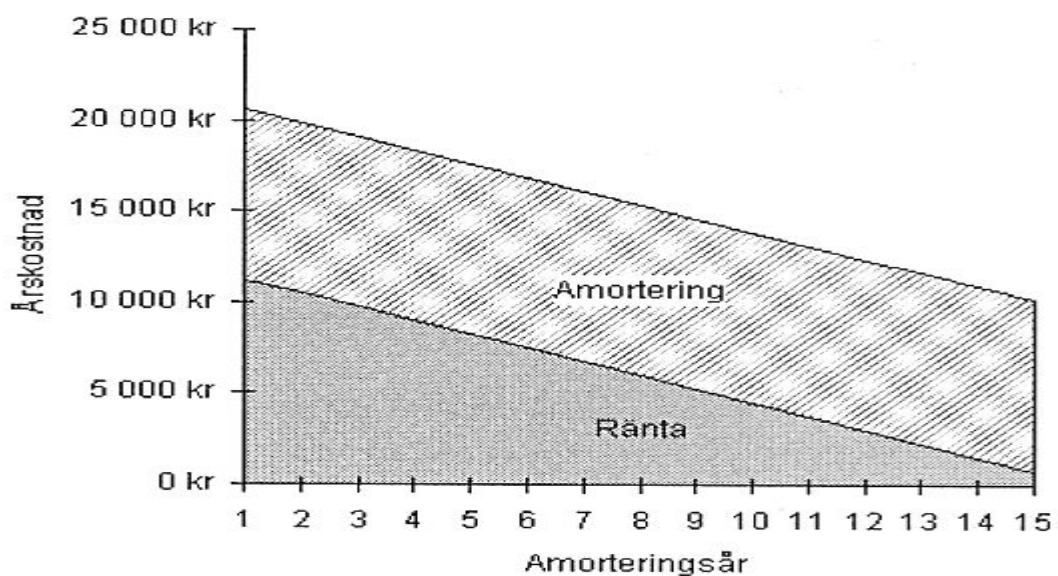
- Låneinsatsen är på 6 % och används till att bygga upp JAK Medlemsbanks egna kapital. Insatsen får man tillbaka 7-19 månader efter att lånet är slutamorterat.
- Eftersparandet kan man få utbetalt 3 månader efter slutamorteringen.
- Uppläggningskostnad dras av vid utbetalningen av lånet.
- Eftersparande är ett regelbundet sparande som låntagaren förbinder sig att presteras under amorteringstiden.
- Sparpoäng är måttet på sparprestation gånger sparfaktor. Ex: 1 000 kronor som sparats en månad på ett konto med sparfaktor 1,0 ger 1 000 sparpoäng ($1\ 000 \times 1,0 = 1\ 000$).
- Sparfaktorn bestäms av bankens styrelse och anger hur mycket sparpoäng du får på ditt sparande under en månad. Ex: 1 000 kr sparad på ett Baskonto i en månad med sparfaktor 0,9 ger 900 poäng ($1\ 000 \times 0,9 = 900$).

- JAK:s lån är räntefria. Det man betalar är en lånevavgift på c:a 1,3 % som ska täcka kostnader för personal, lokaler, utveckling m.m. JAK tillämpar endast rak amortering, så amortering, lånevavgift, och eftersparande är lika stora vid varje betalningstillfälle. Detta gör att månadsbetalningen är lika stor under amorteringstiden, figur 8.

Figur 8- Förhållandet amortering, eftersparande, lånevavgift för JAK:s lån

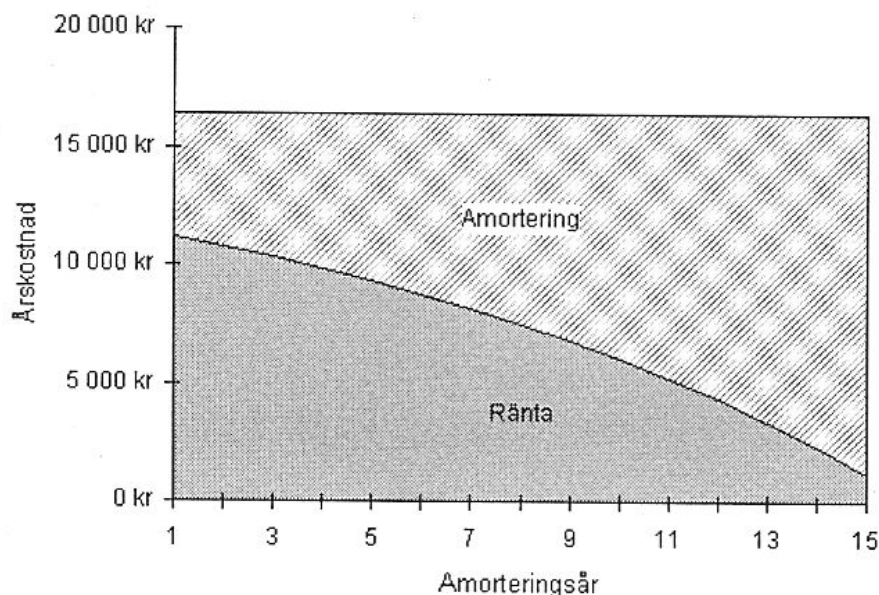
- Röntan för Nordealånet avser privatlån utan säkerhet med en räntesats på 8,75 %.⁶³
- Rak amortering innebär att amorteringsbeloppet blir detsamma vid varje betalningstillfälle. Räntebeloppet är stort i början men minskar allteftersom skulden minskar, figur 9.

⁶³ <http://www.nordea.se/Privat/Lån+och+krediter/Lån+utan+säkerhet/Lånekalkyl/204984.html>

Figur 9- Förhållandet amortering och ränta vid lån med rak amortering⁶⁴

- Annuitetslån innebär att man betalar samma belopp vid varje betalningstillfälle. I början är amorteringsbeloppet litet och räntebeloppet stort. Mot slutet av lånetiden är det tvärtom, andelen ränta är liten och andelen amortering är stor, figur 10.

Figur 10- Förhållandet mellan amortering och ränta med annuitetslån⁶⁵

Om vi jämför lånekostnaden i rad 12 enligt tabellen ovan är det tydligt att JAK:s lån kostar betydligt mindre i jämförelse med lån från Nordea, trots att låntagaren i JAK får betala mer per månad eftersom medlemmen är skyldig att efterspara. I rad 9 är första månadsbetalningen med uppläggningskostnad och rak amortering större hos Nordea än första månadsbetalningen med eftersparande hos JAK utan sparande, och så är även fallet med annuitetslånet hos Nordea jämfört med JAK:s lån med försparande. Följande månader blir månadsbetalningarna för JAK:s lån större än för Nordeas lån, och man märker att skillnaden blir mindre om man har ett större försparande. Så fallstudien bekräftar egentligen att ett JAK-lån är mer långsiktigt. Ju mer man har sparat tidigare, desto mindre blir månadsbetalningen när man sedan tar lån.

4.3.6 *Intervjupersonerna och deras perspektiv på räntefri ekonomi*

Intervjupersonerna har varit medlemmar i JAK Medlemsbank sedan 1980-talet. De har bred kunskap om räntefri ekonomi och stor erfarenhet av JAK:s system. Anledningen

⁶⁴ Svensson Ann-Marie. JAK Boken, sid. 81

⁶⁵ Ibid. sid. 81

till att de gick med i JAK Medlemsbank och förespråkade räntefri ekonomi var att de insåg vikten av att man inte ska kunna tjäna pengar på sitt ägande, eftersom det innebär en djup orättvisa, skapar klyftor mellan människor och urholkar demokratin. Deras uppfattning av det samtida penningssystemet är att det hela tiden sker en omfördelning från fattiga till rika. Att den som redan har mycket kan tjäna än mer, på de fattigas bekostnad. I frågan om hur man värderar det traditionella banksystemet betonar Ann-Marie Svensson att ägandeformen är viktig, liksom synen på ränta. Därför är hon emot aktiebolagsbanker men för Föreningsbanker och Sparbanker. Birgitta Harsbo anser att pengars roll ska vara som ett hjälpmedel, inte som en vara för spekulation. Av negativa konsekvenser av samtida penningssystem hävdar både Svensson och Harsbo att miljöförstöring och exploatering av människor och natur är det största problemet och att de rika blir rikare på de övrigas bekostnad, vilket leder till en snedfördelning av resurserna. Kåre Olsson anser att problemet inte är penningssystemet utan de relationer vi har med varandra inom ekonomin. Enligt intervjupersonerna är den största avsikten med JAK Medlemsbank att hela tiden frigöra ekonomin och att skapa ekonomisk rättvisa för människor. I vår huvudfråga om vilka faktorer som ligger bakom att JAK Medlemsbank förespråkar räntefri ekonomi, betonar de att räntepincipen är orättvis och att JAK vill att rättvisa ska råda. Alla ska behandlas lika, och inte kunna tjäna pengar på passivt ägande. Med andra ord är det räntans negativa effekter på samhälle och individer som förhindrar detta. Enligt Olsson betraktas JAK Medlemsbank som en udda, intressant men ganska betydelselös organisation i jämförelse med andra banker på den svenska marknaden.

Ambitionerna och förväntningarna är att fler och fler förstår vad ränta leder till och att man därmed börjar handla på ett mer medvetet och omtänksamt sätt. JAK strävar efter att kunna erbjuda fler nyttiga tjänster som medlemmarna vill ha, t.ex. att kunna betala räkningar direkt från JAK-kontot. Till slut betonar Harsbo att JAK är viktig som en motpol till de traditionella bankerna. Därför är hon mån om att JAK Medlemsbank ska kunna fortleva på en stabil grund. Svensson avslutar med att hon känner sig hoppfull inför framtiden bl.a. för att JAK har en positiv tillströmning av medlemmar. På senare tid har antalet unga medlemmar, dvs. i åldern 15-20 år, ökat kraftigt.

5 Avslutande analys

I detta avsnitt kommer vi att redogöra och analysera vår undersökning för att visa på de viktigaste faktorerna bakom förespråkandet av räntefri ekonomi. Ett gemensamt argument för räntefri ekonomi är att ränteprincipen är orättvis och omoralisk. Detta betonar alla tidiga och moderna räntekritiker, JAK Medlemsbanks och islamiska bankers lärande. Under de senaste 200 åren har det kommit fler ekonomiska och sociala aspekter mot ränta. Några av dem kritiserar jordränta liksom Henry George och Silvio Gesell och betonar att slopande av jordränta som en arbetsfri monopolinkomst skulle leda till en rättvis inkomstfördelning, därför att jord är en strategisk och knapp resurs. Enligt vår undersökning så finns etik och rättvisa som gemensamma nämnare bakom förespråkandet av räntefri ekonomi, men räntekritikerna har olika förklaringar till detta. Några av dem hävdar att negativa ränteeffekter som hög skuldsättning, inflation, arbetslöshet, miljöförstoring genom exponentiell tillväxt och ekonomiska kriser utgör de största anledningarna för dem att stå emot ett räntesystem. Man kan se det tydligt och klart i vår samspelsmodell som vi presenterat ovan. Margrit Kennedy är den största och mest kända räntekritikern i modern tid. Hennes idé har påverkats mycket av Silvio Gesell som föreslagit ett avskaffande av ränta för att istället införa ett system med användaravgift som cirkulationsgaranti. Hon ansträngde sig för att visa på negativa aspekter av ränteekonomi och samtida penningssystem, och betonade vikten av att avskaffa låneräntan och att förstatliga bankväsendet. Kennedy har statistiskt visat att det är bara 10 % av befolkning som är vinnare med räntesystem, resten förlorare, även om många av dem tror att de är vinnare. Inflation, enligt Kennedy och många räntekritiker, är ett naturligt resultat till ränteökning som inkluderad i priser till alla varor och tjänster. Så räntekritiker motiverar sina motstånd emot räntesystem med de negativa effekterna till detta system.

De praktiska tillämpningar av räntefria verksamheter som vi undersökt har till största delen samma åsikter om räntefri ekonomi. Kort sagt är de emot att man kan tjäna pengar på pengar. De har presenterat ett konkurrerande alternativ till de traditionella bankerna som kommer att förbättra bankers prestation på marknaden. Detta stämmer med vår erfarenhet av att ha vuxit upp i ett samhälle där det finns två banksystem, som försöker locka kunder med många erbjudanden och tjänster, vilket ger en konkurrerande atmosfär. Efter vår undersökning kan vi kortfattat säga att svenska JAK är en medlemsägd bank som använder ett poängsystem för att balansera inlåning med utlåning, jobbar enbart med räntefritt sparande och finansiering samt sprider idén om en räntefri ekonomi genom medlemmars dialog med andra människor.

Sparlånesystemet i JAK Medlemsbank är ett unikt och utvecklat system som fungerar så att spararna inte får någon ränta, men får betala en låneavgift, oberoende av ränteläget, för att täcka kostnaderna för lånens administration. Det inträffar ingen vinstutbetalning till medlemmarna. Trots det är det ett begränsat system som inte kan svara mot stora företags och organisationers behov. Om ett företag skulle investera i någon affärsidé och behöva en omfattande finansiering av t.ex. 50 miljoner kr, betyder det att företaget enligt sparlånesystemet skulle amortera 50 miljoner kr och samtidigt efterspara lika mycket. Det skulle ge en likviditetsbrist för företaget. Lånekostnaden för JAK:s lån är betydligt lägre än för Nordeas lån enligt vår fallstudie, som vi genomfört på lån med samma omständigheter. JAK:s låga lånekostnader beror på att banken har små kreditförluster och att det inte delas ut någon vinst till aktieägare då JAK är en medlemsägd bank och därmed inte har några aktieägare. Den effektiva räntan på JAK-lånen motsvarar lånens verkliga kostnader och är inte kopplade till den statliga styrräntan. Det betyder att JAK:s lån inte påverkas av konjunktorens vändningar.

Det islamiska banksystemet som räntefritt system är mer avancerat och har bättre finansiella tekniker än de andra räntefria verksamheterna. Det islamiska banksystemet har en stor utbredning, framförallt i den islamiska världen men även i Storbritannien och USA samt flera andra länder. Anledningen till att islamiska banker har fått den här utbredningen och framgången är att många muslimer handlar med dem av religiösa skäl, även om de inte får samma ekonomiska avkastning. För att de räntefria verksamheterna ska kunna bli konkurrenter till de traditionella bankerna måste de bli mer effektiva och utveckla nya finansiella tekniker som ger kunderna mindre betalningsförmedling och riskhantering.

Trots att JAK Medlemsbank med c:a 35 000 medlemmar i början av 2008 är små och enkel tillämpning av räntefri ekonomi, har den visat på ett praktiskt sätt att införande av räntefritt system är möjligt.

6 Slutsats

Vi anser att räntekritikerna har presenterat sina ståndpunkter och idéer om räntefri ekonomi på ett bra sätt. De har förklarat att ränta har haft många skadliga effekter på samhället, men de har inte mätt de negativa effekterna på ett verkligt och praktiskt sätt. Vi har grundligt sökt efter statistik om de ränteeffekter som räntekritikerna har visat på, men har inte lyckats hitta tillräckliga och relevanta uppgifter om detta. Vi menar att det finns en uppenbar brist på relevanta empirier av räntans effekter, så vi rekommenderar en undersökning av räntefri ekonomi på ett mer djupt och praktiskt sätt, för att kunna mäta ränteeffekterna. Faktorer som ligger bakom att man förespråkar räntefri ekonomi är etiska och rättvisa aspekter. Plus de skadliga ränteeffekter som räntekritiker har visat på t.ex. hög skuldsättning, inflation, arbetslöshet, ekonomiska kriser och miljöförstoring genom exponentiell tillväxt.

Vi tror att det är viktigt att det finns ett alternativ till de traditionella bankerna, för att möjliggöra konkurrens i syfte att utveckla ett system som svarar mot människors behov på ett rättvist och rimligt sätt. Vi tycker att JAK Medlemsbank är en bra alternativ början, men att idén och tillämpningen behöver utvecklas. JAK:s införande av räntefritt system har bevisat praktiskt att det är ett möjligt system. Även om JAK:s nuvarande sparlånesystem inte kan tillgodose alla våra behov. Sparlånesystemet fungerar bra för små till medelstora lån med kort till medellång återbetalningstid. Men det lämpar sig exempelvis inte för finansiering av bostadsköp i storstäderna eftersom dessa kräver stora lån med lång återbetalningstid. Bland dem som sparar i JAK finns även personer som inte vill eller behöver låna. De bidrar till inlåningen i sparlånesystemet samtidigt som deras pengar på sikt förlorar i köpkraft. För ett långsiktigt sparande utan lånebehov, t.ex. pensionssparande, lämpar sig JAK:s sparlånesystem inte alls. Parallellt med detta finns behov av lösningar för små företag som är i behov av eget kapital (riskkapital), och där JAK idag inte har något alternativ att erbjuda. JAK bör utveckla fler avancerade finansiella tekniker och hantera de problem som finns, så att den räntefria banken kan spela en större samhällsekonomisk roll i framtiden och därmed också tillgodose sina medlemmars olika behov av banktjänster.

Det är absolut mer praktiskt och effektivt att finna mer än ett banksystem i våra ekonomiska liv då det ger mer konkurrens på marknaden. Därför anser vi det viktigt att alternativen till de traditionella bankerna utvecklas på ett mer effektivt och lönsamt sätt. Om det inte sker kan de inte vara effektiva och betydelsefulla spelare på bankmarknaden och därmed inte heller kunna konkurrera med de konventionella banksystemen.

7 Källförteckning

1. Tryckta källor

- Bernström, Mohammed Knut (2007). *Koranens budskap*. Avesta: Svenska Tryckcentralen.
- Ejvegård, Rolf (1996, 2:a upplagan). *Vetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Hjort, Göran & Sandwall, Johan (2006). *Pengar ett miljöproblem*. Malmö: Daleke Grafiska AB.
- Kennedy, Margrit (1991). *Ekonomi utan ränta och inflation*. Göteborg: Korpen.
- Kennedy, Margrit (1993). *Pengar utan ränta och inflation*. Göteborg: Korpen.
- Khan, M. Fahim (1995). *Essays in Islamic Economics*. Great Britain: The Cromwell Press, Melksham, Wilshire.
- Pålsson Syll, Lars (2001). *Den dystra vetenskapen*. Stockholm: Atlas.
- Pålsson Syll, Lars & Lingärde, Svante (2000:1). *Ekonomi utan ränta – En teorihistorisk undersökning*. Jönköping: Tryckeri AB Småland Quebecor.
- Pålsson Syll, Lars (2007, 4:1 upplagan). *De ekonomiska teoriernas historia*. Pozkal, Poland.
- Samuelsson, Jan (2000). *Islamisk ekonomi*. Lund: Studentlitteratur.
- Sandelin Bo, Trautwein, Hans-Michael & Wundrak, Richard (2001, 3:e upplagan). *Det ekonomiska tänkandets historia*. Borås: Centraltryckeriet AB.
- Svensson, Ann-Marie (2005) *JAK Boken – om räntefri ekonomi och ekonomisk frigörelse*. AHL ORIGIN AHL, Skinnskatteberg.
- Zineldin, Mosad (1990). *The economics of money and banking*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

2. Artiklar och tidskrifter

- Renström, Johan. En räntefri, inflationsfri och ekologisk anpassad ekonomi; Tidsfaktorekonomi 1993: Ärla: Enhet: Rinkesta enhetscenter [distributör].
- Pålsson Syll, Lars & Lingärde, Svante. Räntefri ekonomi, Doktrinhistoria, teori, praktik. Häfte 3 för Kritiska Studier 1998. Luleå: Grafiska Huset TeCe Tryck AB.
- Mobrandt Åke. Årsstämman 1987. JAK:s tidning Räntefri ekonomi, dec 1987.

3. Internetkällor

- www.blinfo.se/boksidor/eob/sok.gml?id=478&term=E&limit=500
- www.bytsbytesring.se/index2.html
- www.jak.se
- www.nordea.se/Privat/Lån+och+krediter/Lån+utan+säkerhet/Lånekalkyl/204984.html

4. Muntliga källor

Harsbo, Birgitta (Förvaltningsekonom Hallsbergs kommun) 2008-05-20 [E-post & telefonintervju]

Olsson, Kåre (Avvecklad från arbetsmarknaden. Konsultuppdrag och ideella insatser, (Orsa) 2008-05-21 [E-post & telefonintervju]

Svensson, Ann-Marie (Medlemschef i JAK, i Bodarna i Gustafs) 2008-04-30 [E-post & intervju]

8 Bilagor

8.1 Bilaga 1

Intervjuguide

Bakgrundsfrågor

Namn:

Ålder:

Utbildning:

Sysselsättning:

Härkomst:

Familjesituation:

Partipolitisk sympati:

1. När gick du med i JAK Medlemsbank och varför?
2. Vilka anledningar ligger bakom att du förespråkar räntefri ekonomi?
3. Vad ser du för nackdelar med samtida penningssystem?
4. Hur värderar du traditionella banksystem?
5. Vilka negativa konsekvenser har samtida penningssystem åstadkommit?
6. Vilka avsikter hade JAK Medlemsbank när den grundades och vilka avsikter har banken nu?
7. Kan du ge oss en beskrivning av vilka faktorer som ligger bakom att JAK Medlemsbank förespråkar räntefri ekonomi?
8. Vilka svårigheter har ni mött när ni försökt tillämpa räntefri ekonomi, tidigare och nu?
9. Hur rankas JAK Medlemsbank bland andra banker på den svenska marknaden?
10. Vilka ambitioner har ni och vad önskar ni att banken ska uppnå i framtiden?
11. Vilka planer och strategier har ni för att utveckla JAK Medlemsbanks system för att sedan kunna konkurrera med andra banker?
12. Har du något mer du vill säga?

8.2 Bilaga 2

Finansiella tekniker inom islamiskt banksystem

Enligt Zineldin (1990) har de finansiella tekniker som islamiska banker tillämpar orsakat att relationen mellan banken och dess kunder inte blir den allmänna låntagarlångivarrelationen utan snarare en partnerrelation. Aktieägare, låntagare, sparare och investerare deltar alla på partnerskapsbasis.⁶⁶ Den islamiska banken erbjuder i stort sett samma kontoutbud som västerländska banker, dvs. kapitalkonton, checkkonton, sparkonton och investeringkonton /fonder. Nedan kommer vi att presentera de grundläggande principer som den islamiska banken tillämpar i sina finansiella tekniker.

1. Mudaraba (Spekulation)

Detta innebär ett kontrakt mellan två parter, en vilande part (investerare) och en arbetande part (mudarib), där den förstnämnde tillhandahåller kapital och den andre använder kapitalet på ett sätt som parterna mer eller mindre detaljerat kommit överens om. Den eventuella vinsten eller förlusten av affärsverksamheten delas mellan parterna på ett i förväg uppgjort sätt. Det är här principiellt viktigt att det inte rör sig om fastställda belopp utan om andelar. Ingen garanti om återbäring får lämnas till den som satsar kapital. Investeraren är inte ansvarig för förluster utöver det kapital han bidragit med. Han kan med andra ord aldrig förlora mer än det han satsar. Om affären går med förlust förlorar investeraren kapital i proportion till satsat belopp. Den arbetande parten förlorar den tid och kraft som nedlagts på projektet. I den islamiska banken genomförs detta genom att en person sätter in pengar på ett bankkonto utan att garanteras återbäring av banken. Men han garanteras en andel av bankens årliga vinst liksom han måste stå för sin del av den eventuella förlust som banken gör.⁶⁷

2. Musharaka (Deposition)

Detta är ett partnerskap, vanligen begränsat i tid, som uppkommit för att genomföra ett visst affärsprojekt. Samarbetet innebär att både bank och kund bidrar med kapital till projektet och att båda parter vanligen deltar i ledningen av projektet. Banken är alltså i detta fall inte ensam finansiär. Eventuell vinst delas på ett sätt som parterna i förväg gjort upp och behöver inte stå i direkt proportion till den kapitalmängd som tillskjutits. Musharaka kan tillämpas både vid starten av helt nya projekt och när kunden behöver ett kapitaltillskott i ett redan pågående projekt. Likheterna mellan musharaka och mudaraba är tydliga. Både bank och kund blir delaktiga i den vinst eller förlust som samarbetet medför. Skillnaden ligger främst i att i musharaka deltar båda parter i

⁶⁶ Zineldin, Mosad. *The Economics of Money and Banking*, sid. 68-69

⁶⁷ Samuelsson, Jan. *Islamisk ekonomi*, sid. 56

projektledningen. Banken är med andra ord inte enbart finansiär i denna finansiella teknik.⁶⁸

3. Murabaha (Transaktion)

Detta är en mycket vanlig finansiell teknik inom islamiskt bankväsende. Den innebär att banken för en kunds räkning köper in en vara som sedan säljs vidare till kunden för ett högre pris. Kunden gör sedan avbetalningar tills det avtalade beloppet är helt betalt. Ett argument mot den här tekniken är att den ter sig likt det sedvanliga ränteförfarandet. Samuelsson förklarar detta med det här exemplet:

”Vad är det för skillnad mellan att låna 100 000:- i en västerländsk bank för att köpa en bil och sedan återbetala sammanlagt 140 000:- (ränta plus avbetalningar) fördelat på 7 år eller att den islamiska banken köper bilen kontant för 100 000:- av bilförsäljaren och sedan säljer den vidare till kunden för 140 000:- vilket ska betalas av kunden under en period av 7 år?”

För att murabaha ska betraktas som handel och inte som utlåning mot ränta, måste ur islamiskt perspektiv de två transaktionerna, bankens inköp av bilen och bankens försäljning av bilen till kunden, vara separata och reella; att banken betalar bilen och att den sedan levereras direkt till kunden från bilfirman. De som argumenterar för att murabaha står i överensstämmelse med islams principer, menar att bankens prishöjning av produkten inte kan ses som ränta, trots att kunden avbetalar beloppet, utan som betalning för en tjänst som banken utför åt kunden. Tjänsten består i att banken tar kontakt med, i det här fallet, säljaren av bilen och förhandlar med denne, köper in bilen och sedan säljer och levererar den till kunden. Värdet på en sådan tjänst kan fastställas i förväg. Även om kunden inte förmår betala av i den takt som uppgjorts ska banken vid en korrekt murabaha inte ta ut någon avgift för förseningarna. Beloppet som ska betalas kvarstår så som det fastställts i kontraktet.⁶⁹

4. Ijara (Leasing)

En finansieringsform som innebär att banken köper in ett objekt som leasas ut till en privatperson eller ett företag på villkor som fastslagits i ett kontrakt. Leasingavgiftens storlek ska relateras till den lönsamhet eller den nytta som nyttjande av objektet ifråga kan innebära för leaseingtagaren. Ur ett islamiskt perspektiv är det principiellt viktigt att leasingavgiften inte ska beräknas från den kapitalmängd banken skjutit till i affären genom att köpa objektet. Om objektet ska säljas efter leasingperioden ska priset bestämmas vid kontraktens slut och inte före.⁷⁰

5. Qard ul hasan

⁶⁸ Ibid. sid. 57

⁶⁹ Samuelsson, Jan. Islamisk ekonomi, sid. 58

⁷⁰ Ibid. sid. 60

En principiellt viktig låneform i en islamisk bank är *Qard ul hasan*. Det är ett räntefritt lån som ges till särskilt behövande bland både privatpersoner och företagare. Låntagaren behöver bara betala tillbaka exakt den summa som lånats. Inga kostnader tillkommer utöver serviceavgiften, vars storlek bestäms i relationen till kostnaden, inte till lånets storlek. Denna typ av lån är kanske inte direkt lönsam för banken. Istället får banken en rad ekonomiskt starka kunder genom att tillhandahålla *Qard ul hasan*, som har en väsentlig religiös betydelse för muslimer.⁷¹

⁷¹ Ibid. sid. 62